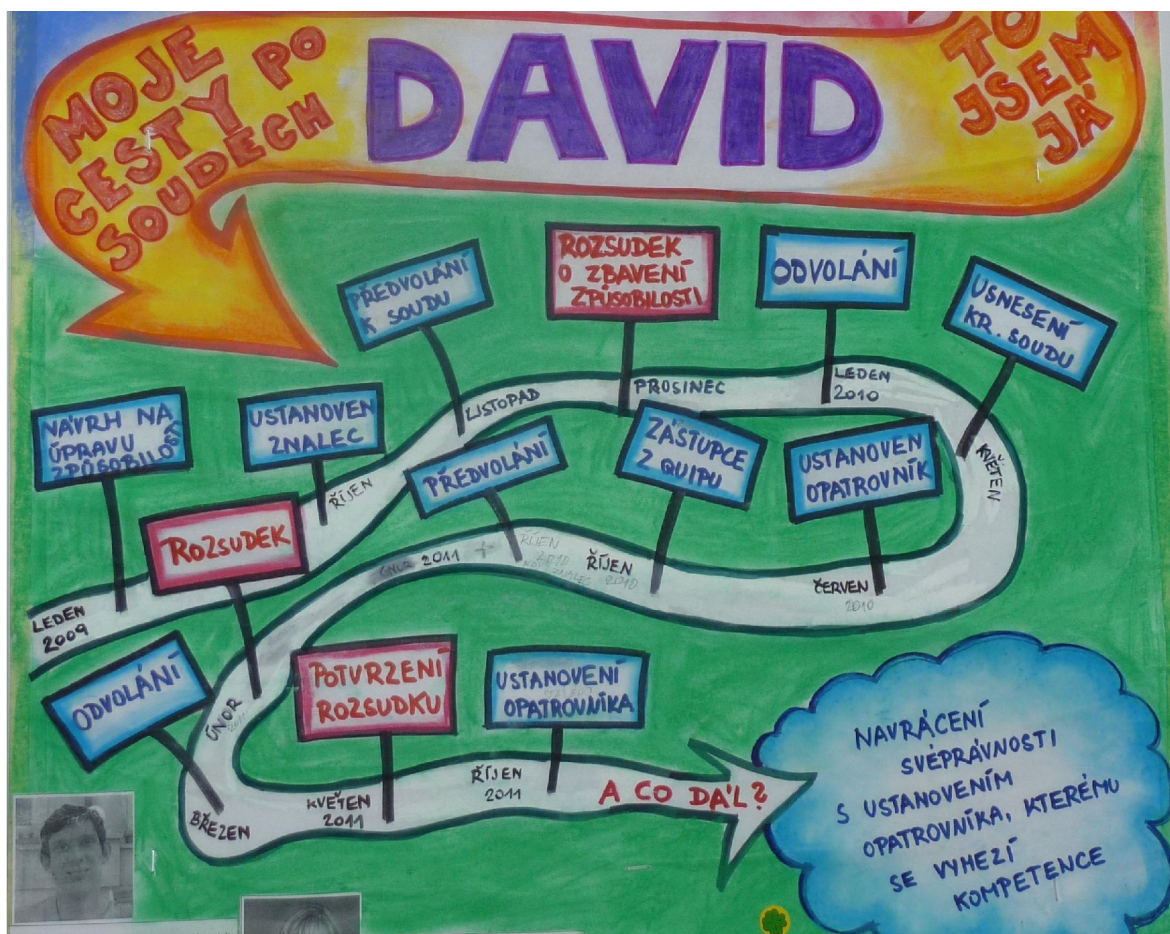

Právní případy zaměřené na vrácení svéprávnosti a využití podpory při rozhodování

Milena Johnová, Dana Kořínková & Jan Strnad

| 1

2017

1 Úvod

Jedním z cílů naší organizace je pomáhat lidem v tom, aby mohli žít podle vlastních představ, tj. mimo jiné rozhodovat se podle vlastní vůle a preferencí a návazně na to také právně jednat. Překážkou bývá omezení svéprávnosti a „náhradní rozhodování“, které za člověka dělá opatrovník.

V souladu s článkem 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „Úmluva“) se snažíme přispět ke změně zastaralého modelu ochrany lidí s postižením v duševní oblasti, založeného na omezování svéprávnosti. Činíme tak prostřednictvím:

- 1) Individuální pomoci lidem v jejich úsilí o vrácení nebo zachování svéprávnosti, s využitím méně omezujících opatření a uspořádaného systému podpory.
- 2) Zobecnováním zkušeností a úsilím o systémové změny podporující právo lidí na nezávislý život podle vlastních představ.

Systematicky jsme začali výše uvedeným způsobem pracovat v r. 2009 v rámci projektu Kvalita života jako cíl¹, financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu. Od ledna 2012 pokračuje práce díky projektu *Černá a bílá*², jehož realizaci podporuje Open Society Fund. Přímá práce s lidmi s postižením je financována také z dotací na sociální službu a našich vlastních zdrojů.

| 2

Konec v pořadí již III. fáze projektu *Černá a bílá* v březnu 2017 nás dovedl k potřebě **vyhodnotit práci na strategických soudních případech, zobecnit výsledky a použít je pro pokračování práce**. Zaměřili jsme se na případy obsahující právní pomoc při soudním řízení ve věci svéprávnosti anebo uplatnění nějakého nástroje podpory při rozhodování. Zajímaly nás výsledky a délka soudních řízení a odvolání proti rozhodnutí soudu (kapitola 4.1). Zvláštní pozornost jsme věnovali roli znaleckých posudků (kapitola 4.2) a pátrání po příčinách toho, proč se v některých případech lidem nepodařilo dosáhnout původního cíle (kapitola 4.3). V kapitole 5 jsme se zaměřili na shrnutí faktorů úspěchu a neúspěchu soudních případů a závěry vyvozené z analýzy najdete v kapitole 7.

V následující kapitole stručně popisujeme principy, kterými se řídíme při poskytování individuální pomoci zaměřené na zachování či navrácení svéprávnosti.

2 Sociálně právní podpora při rozhodování a právním jednání lidí s postižením

2.1 Případová práce právníků a sociálních pracovníků

V naší práci jsme si plně vědomi, že nahrazujeme systém omezování svéprávnosti systémem podpory při rozhodování a právním jednání. To v praxi znamená, že se v právní argumentaci pro soudy neobejdeme

---

¹ Informace o projektu zde: <http://www.kvalitavpraxi.cz/projekty/ukoncene-projekty/kvalita-zivota-jako-cil/>

² Informace o projektu zde: <http://www.kvalitavpraxi.cz/projekty/probihajici-projekty/cerna-a-bila/>

bez jasného formulování toho, **jakou podporu při rozhodování a právním jednání člověk potřebuje k tomu, aby byla eliminována nepřiměřená rizika, a jak pro něj tato podpora bude zajištěna v rámci navrženého právního řešení.** Proto pokud je to možné, právník vždy úzce spolupracuje s přirozeným sociálním okolím člověka (rodinou a dalšími blízkými lidmi). Ve většině případů³ navazuje na práci sociálních pracovníků, jejichž úkolem je především zmapovat potřebnou podporu a její možné zdroje, tj. zejména ze strany lidí z přirozeného sociálního okolí člověka i profesionálních služeb. Sociální práce nabývá na významu hlavně tam, kde v době zahájení spolupráce chybí nebo jsou nedostatečné zdroje podpory při rozhodování a právním jednání a je potřeba je najít, posílit, nebo uspořádat, to znamená zejména aktivizovat lidi v okolí člověka. Ve sledovaných případech se uplatnili naši, nebo i externí sociální pracovníci.

Pro mapování podpory a jejích zdrojů se nám osvědčuje nástroj *Supports Intensity Scale* (Thompson, a další, 2004) anebo některé nástroje myšlení a plánování zaměřené na člověka, zejm. kruhy přátel nebo třídění toho, co je důležité pro člověka z jeho pohledu resp. ostatních lidí (více informací např. v publikaci *Myšlení zaměřené na člověka* (Sanderson & Goodwin, 2010)). Plánování zaměřené na člověka navíc používáme i pro poskytování podpory při rozhodování např. ohledně obsahu naší spolupráce, nebo v souvislosti s ní.

S ohledem na to, že navázání oboustranné komunikace je klíčové pro zjišťování vůle a preferencí člověka, bývá dalším nejčastěji zapojovaným profesionálem odborník na augmentativní a alternativní komunikaci. V případech lidí s duševním onemocněním obvykle spolupracujeme se službami, které se věnují problematice duševního zdraví anebo s psychiatrem. Zapojování odborníků je rovněž úkolem sociálních pracovníků. Vzhledem ke koordinační povaze sociální práce a proto, že naše pomoc se z části odehrává v režimu registrované sociální služby, je vedení případu vždy úkolem sociální pracovnice/pracovníka s výjimkou nemnoha situací, kdy právník pracuje pouze s člověkem a jeho blízkými.

| 3

Právníci standardně připravují podklady pro soud na základě jednání s člověkem, jeho blízkými a případně ve spolupráci se sociální službou nebo dalšími odborníky. V naprosté většině případů, kterým se věnujeme v tomto dokumentu, byli právníci člověkem pověřeni zastupováním v soudním řízení.

V případech, kdy se podává dovolání k Nejvyššímu soudu, spolupracujeme s advokátní kanceláří, protože dovolání může podat jen registrovaný advokát.

2.2 Příprava právního řešení

Zmapování potřebné a dostupné podpory je klíčové pro uvažování o volbě adekvátního právního řešení. Bez těchto informací není zřejmé, na jakou situaci se má reagovat. Právní intervenci tedy obvykle předchází sociální práce nebo příprava popisu potřebné a dostupné podpory ze strany přirozeného sociálního okolí člověka. Neochota spolupracovat na mapování potřebné podpory a jejích zdrojů ze strany člověka, který chce vrátit svéprávnost, je z našeho pohledu překážkou spolupráce. V případě lidí⁴,

³ Z 33 případů zahrnutých do této analýzy pouze ve 4 případech právník spolupracoval na přípravě podkladů pro soud jen s člověkem a jeho přirozeným okolím (rodinou a jinými blízkými lidmi). V ostatních případech mapování podpory a jejích zdrojů koordinovali sociální pracovníci.

⁴ Tato situace nastala v případě několika lidí s duševním onemocněním.

se kterými se nám nepodaří včas navázat důvěryhodný vztah a kteří proto nepřijmou tuto podmínku, spolupráce skončí.

Podpora nebyla v podkladech pro soud popsána v jediném případě a to u člověka, u něhož jsme potřebu specifické podpory v oblasti právního jednání nezjistili. Zde právní argumentace u soudu byla postavena právě na faktu, že podpora není potřeba.

Právní argumentace vždy vychází z mapování podpory, kterou lidé mají k dispozici a využívají ji především při rozhodování a právním jednání, ale i v dalších oblastech života. Podle nového občanského zákoníku může soud omezit svéprávnost, jen pokud člověku hrozí závažná újma. **Dobře nastavená podpora je tedy hlavním argumentem,** že závažná újma při právním jednání nehrozí. Podpora, jako alternativa k omezení svéprávnosti, byla uznána v ČR nálezem Ústavního soudu v r. 2009⁵. Od r. 2010 je součástí našeho právního řádu také Úmluva⁶ a její čl. 12, zakotvující právo na plnou svéprávnost. Nakonec nový občanský zákoník poskytl od 1. 1. 2014⁷ možnost využít nová opatření v oblasti právního jednání, která jsou založená na plné svéprávnosti. Všechny tyto zdroje byly v řízeních pro argumentaci využívány.

Takto postavená argumentace mohla úspěšně překonat i dosud zcela zásadní vliv znaleckých posudků lékařů – psychiatrů – na výsledek řízení. A to i přes to, že naše argumentace byla obvykle v očividném rozporu se závěry znalců.

| 4

2.3 Vliv proměny právního prostředí na sociálně právní podporu

Právní prostředí se v posledních letech vyvíjelo a právní řešení našeho týmu byla založena na možnostech, které poskytovala aktuální právní úprava. Významným společným základem se stal čl. 12 Úmluvy, kterou bylo možné začít využívat jako součást našeho právního řádu od její publikace ve Sbírce mezinárodních smluv v únoru 2010. V kontextu starého občanského zákoníku, tedy do konce roku 2013, jsme usilovali o širší využívání i tehdy existujícího opatrovnictví bez omezení svéprávnosti, případně o minimalizaci omezení svéprávnosti. V daném období bylo opatrovnictví bez omezení svéprávnosti (podle § 29 občanského zákoníku) jediná varianta podpory při právním jednání zachovávající plnou svéprávnost.

Po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku se škála využitelných nástrojů výrazně rozšířila a lidé se zaměřili na možnost využití nových alternativ místo omezování svéprávnosti. V řízeních tedy šlo buď o vrácení svéprávnosti a využití nových opatření, nebo pokud v minulosti nebyli omezeni ve svéprávnosti, pouze o využití některé z nových možností⁸. Při existenci kvalitní podpory tak bylo možno s ohledem na situaci volit nejčastěji mezi **nápomocí při rozhodování**, optimálně s více podpůrci, a **opatrovnictvím bez omezení svéprávnosti**. Opatrovnictví bylo využito v případech, kde bylo praktické zachovat také možnost zastoupení, které smlouva o nápomoci neumožňuje, nebo kde nebyly k dispozici vhodné osoby pro uzavření smlouvy o nápomoci (např. v úvahu připadal jen veřejný opatrovník, protože člověk neměl

⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 557/09 (ze dne 18. 8. 2009)

⁶ Úmluva byla ratifikovaná v ČR v r. 2009, publikovaná ve Sb. m. s. pod č. 10/2010.

⁷ Zák. č. 89/2012, platný od r. 2012, účinný od 1. 1. 2014

⁸ Viz Přílohu 2.

žádné blízké osoby, kterým by důvěřoval). Poslední možnou alternativou, kterou přinesl občanský zákoník, je **zastoupení členy domácnosti**. Toto opatření jsme využili až na samém konci sledovaného období. Důvodem, proč jsme jej využili tak málo, je jednak to, že má příliš mnoho zákonem daných omezení, takže pro většinu zájemců o využití nových opatření není praktické (taxativně vymezený okruh možných zástupců, nemohou disponovat s prostředky na účtu, nemohou hradit větší částky, apod.). Dalším důvodem, tentokrát především na naší straně, je, že ze všech nových opatření použitelných při plné svéprávnosti nejméně zohledňuje vůli zastoupeného, a to i při jeho vzniku, i v průběhu využívání.

Většina lidí usilujících o navrácení svéprávnosti nebo odvrácení jejího omezení měli současně zájem o ustanovení opatrovníka bez omezení svéprávnosti nebo o schválení smlouvy o nápomoci. V jednom případě bylo navrženo ustanovení opatrovníka bez omezení svéprávnosti v kombinaci se smlouvou o nápomoci.

2.4 Spolupracující poskytovatelé sociálních služeb

V mnoha případech jsme při přípravě podkladů pro soudní řízení spolupracovali nejen s lidmi, kteří usilovali o navrácení nebo zachování svéprávnosti, nebo o formální ustavení podpory při právním jednání, a s jejich rodinami, ale pokud to bylo relevantní, také s poskytovateli registrovaných sociálních služeb, které našim klientům v tu dobu poskytovaly podporu v různých oblastech života, včetně rozhodování a právního jednání.

Na počátku, tj. v kontextu starého občanského zákoníku, byly zapojeny zejména dva velké ústavy v roli partnerů výše zmíněného projektu *Kvalita života jako cíl*: jeden z nich poskytoval službu „domov pro osoby se zdravotním postižením“ (DOZP) a později také chráněné bydlení (CHB) a druhý poskytoval službu „domov se zvláštním režimem“ (DZR). Spolupráce na poli svéprávnosti byla v ústavech zahájena dotazníkovým šetřením zaměřeným na získání informací o „*reálném stavu právně relevantního rozhodování jednotlivých lidí, které by bylo možno porovnat s jejich právním statusem – tedy s mírou existujícího zásahu do způsobilosti k právním úkonům*“ (Strnad, Kořínková, & Johnová, 2011)⁹. Na základě šetření byli ve spolupráci s pracovníky ústavů a jejich klienty vybráni lidé, u nichž byl nesoulad skutečného a právního stavu nejmarkantnější a pro které vrácení právní způsobilosti aspoň v určitém rozsahu mělo největší význam. Někteří obyvatelé se o spolupráci přihlásili sami v návaznosti na semináře, které jsme pro ně na téma svéprávnost připravili a uskutečnili v obou ústavech. Charakter práce v obou ústavech se značně lišil:

Hlavní cílovou skupinou DOZP (celkem 94 obyvatel) se sídlem organizace v obci s rozšířenou působností byli lidé s potížemi v učení (tzv. mentálním postižením). Zařízení bylo zapojeno do probíhajícího projektu transformace ústavní péče, v němž vznikala malá skupinová bydlení rozptýlená v několika menších i větších obcích v okolí sídla organizace. Již v době před realizací projektu *Kvalita života jako cíl* podalo zařízení několik návrhů na zahájení soudních řízení s cílem vrátit svéprávnost svým klientům. *Tyto snahy však nevedly k odpovídajícím změnám rozsudků.* (Strnad, Kořínková, & Johnová, 2011) V rámci realizace projektu bylo připraveno celkem osm návrhů na plné navrácení svéprávnosti s ustanovením opatrovníka

---

⁹ Šetření mj. ukázalo, že v obou ústavech víc jak polovina obyvatel byla zcela zbavena svéprávnosti, přičemž průměrné stáří rozsudků bylo 44 let (DZR) a 30 let (DOZP).

bez omezení svéprávnosti, což bylo v tu dobu jediné opatření, které občanský zákoník nabízel pro podporu při právním jednání, bez omezení svéprávnosti. Zařízení jednak podporovalo své klienty v sociálním začlenění a také plně podporovalo návrhy svých klientů u soudu. Pracovníci zařízení byli schopni lidem zajistit podporu, která toto řešení umožňovala: intenzivně podporovali své klienty i v soudním procesu, byli v něm aktivně zapojeni (vypracovávali odborné posudky o dovednostech klientů, svědčili u soudu, pomáhali lidem najít opatrovníky z řad soukromých osob místo veřejných opatrovníků, hledali u opatrovníků podporu pro vrácení svéprávnosti atd.).

DZR (celkem 110 obyvatel) byl situován v odloučeném areálu v malé obci, která má necelých 600 obyvatel. Hlavní cílovou skupinou byli lidé s duševním onemocněním. Z technických důvodů (změna původního partnera projektu) jsme začali s tímto zařízením spolupracovat později. Zařízení nebylo zapojeno do transformace ústavní péče a ani se zapojením do budoucna nepočítalo. U nikoho ze svých klientů aktivně nepodporovalo vrácení svéprávnosti a to ani částečné. Podle záznamů z realizace projektu nebyli pracovníci připraveni osobně vystupovat u soudu, ke spolupráci přistupovali formálně a člen nejvyššího vedení ústavu dokonce vyjádřil obavu, že vrácením svéprávnosti by jim „člověk vypadl z cílové skupiny a nemohli by mu tedy podle zákona poskytovat službu“. Navíc v malé obci, odkud nikdo z obyvatel ústavů nepocházel, chyběly přirozené vazby, které by obyvatelé ústavu mohli využít jako podporu při rozhodování a právním jednání. (Strnad, Kořínková, & Johnová, 2011). V rámci projektu bylo podáno pět návrhů, z toho čtyři na částečné navrácení a jeden návrh na změnu opatrovníka.

| 6

Spolupracovali jsme i s několika dalšími poskytovateli komunitně zaměřených sociálních služeb dlouhodobě usilujícími o zlepšení právního postavení svých klientů, zejm. Rytmus¹⁰, Portus¹¹, Fokus Praha¹², Chráněné bydlení Naplno¹³ nebo Péče o duševní zdraví, středisko Jičín¹⁴. Tyto služby podporovaly své uživatele v jejich úsilí domoci se svéprávnosti a podpory při rozhodování a právním jednání, zprostředkovaly svým klientům kontakt s naší organizací a aktivně spolupracovaly také v soudních řízeních svých klientů.

3 Metodologie

Analýza zahrnuje osmiletou práci naší organizace v období duben 2009 až březen 2017. První soudní řízení bylo zahájeno v únoru 2010. Poslední uzavřený soudní případ je datován v březnu 2017. Případy lidí, kde soudní řízení nebylo zatím ukončeno, nejsou v analýze obsaženy.

Do analýzy jsme zahrnuli 33 případů lidí, se kterými jsme dlouhodobě spolupracovali a kde šlo o soudní řízení. Součástí spolupráce tak byla příprava podkladů pro soud anebo zastupování v soudním řízení ve věci svéprávnosti a formálního (tj. soudního) zakotvení podpory při rozhodování a právním jednání.

---

¹⁰ Rytmus o. p. s. - <http://www.rytmus.org/>

¹¹ PORTUS PRAHA, z. ú. - <http://www.portus.cz/>

¹² Fokus Praha, z. ú. - <http://www.fokus-praha.cz>

¹³ Centrum sociálních služeb J. Hradec, Chráněné bydlení Naplno – www.domovpistina.cz

¹⁴ Péče o duševní zdraví, z. s., Středisko Jičín – <http://www.pdz.cz/pobočka-jicin.html>

Z toho ve 27 případech jsme v soudním řízení zastupovali člověka s postižením a v jednom případě poskytovatele služby. Přehled všech případů spolupráce zahrnutých do analýzy je v Příloze 1.

Podíleli jsme se také na případech dalších dvou desítek lidí, kteří rovněž potřebovali vyřešit situaci ve vztahu ke svéprávnosti, ale naše zapojení bylo podstatně menší, tyto klienty jsme nezastupovali a často ani nemáme informace o výsledku. Šlo nejčastěji o podporu poskytovanou v rámci naší sociální služby, nebo naopak o konzultace pro jiné organizace při řešení různých situací uživatelů jejich služeb. V závislosti na situaci soudní řízení někdy probíhalo, jindy nikoli.

Z regionálního hlediska uvedených 33 případů spadalo do působnosti dvanácti okresních soudů¹⁵, resp. pěti krajských soudů¹⁶ z celkového počtu osmi krajských soudů. Odvolání jsme podali jen k 3 krajským soudům¹⁷. Ve dvou případech odvolací soudy našemu návrhu vyhověly až po dovolání k Nejvyššímu soudu.

V dalším textu najdete tři analytické kroky: souhrnný přehled výsledků soudních řízení (kapitola 4.1), část zaměřenou na znalecké posudky (kapitola 4.2) a soubor kazuistik neúspěšných soudních řízení (kapitola 4.3).

Z hlediska úspěchu v soudních řízeních v analýze rozlišujeme tři kategorie: úspěch, neúspěch a kompromis. Za úspěch považujeme dosažení původního cíle, na kterém jsme se s člověkem dohodli. Za kompromis považujeme, pokud člověk dosáhl svého cíle jen částečně. Neúspěšné bylo řízení, pokud původního cíle nebylo dosaženo vůbec, a to z jakýchkoli důvodů. V druhých dvou případech (kompromis a neúspěch) je potřeba dodat, že mohlo jít o situace, kdy se člověk ze svobodného rozhodnutí spokojil buď s částečným úspěchem, nebo se rozhodl od svého původního záměru ustoupit zcela. Často ale šlo o situace, kdy se člověk s částečným úspěchem, nebo nedosažením cíle „spokojil“ vzhledem k nepříznivým okolnostem. Věděl např., že bez podpory, nebo dokonce navzdory svému okolí nemá stejně šanci svého cíle dosáhnout. Podrobný rozbor případů, které neskončily plným úspěchem, poskytuje kapitola 4.3.

17

4 Zjištění

4.1 Výsledky soudních řízení

Z celkových 33 soudních řízení ve 23 případech bylo dosaženo plného úspěchu (70 %). Kompromisního řešení bylo dosaženo v dalších 3 případech. V 7 případech nebylo v řízení dosaženo původního cíle.

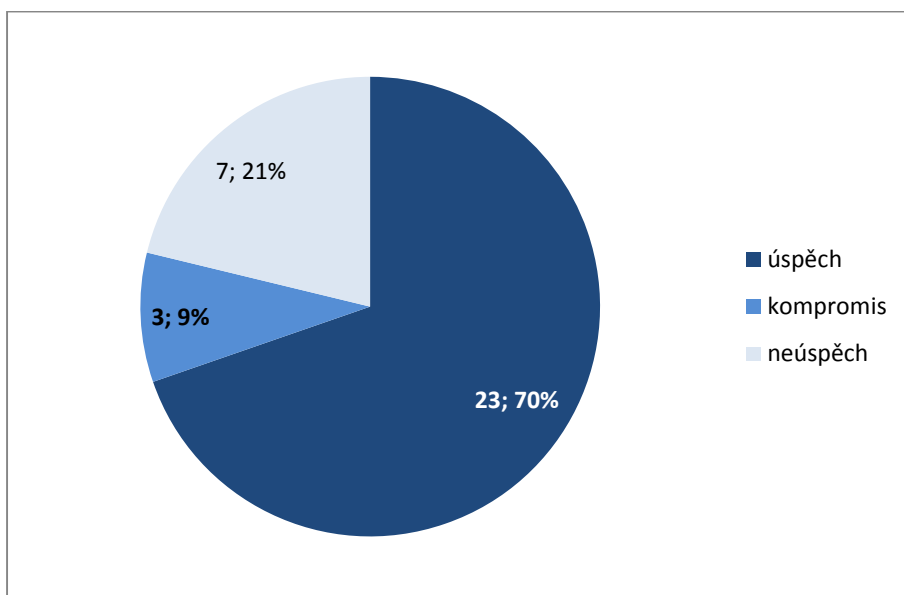
Stručný popis případů lidí, kteří v soudním řízení neuspěli se svým požadavkem vůbec nebo jen částečně (kompromis), je uveden v kapitole 4.3.

---

¹⁵ Okresní soud v Berouně, v Chebu, v Chomutově, v Jindřichově Hradci, v Karlových Varech, v Kladně, v Kolíně, v Olomouci, obvodní soudy pro Prahu 6, 8 a 10, okresní soudy Praha-Východ a Praha-Západ

¹⁶ Městský soud v Praze, Krajský soud v Praze, v Ostravě, v Ústí n. L., v Plzni

¹⁷ Krajský soud v Praze, v Ostravě, v Plzni

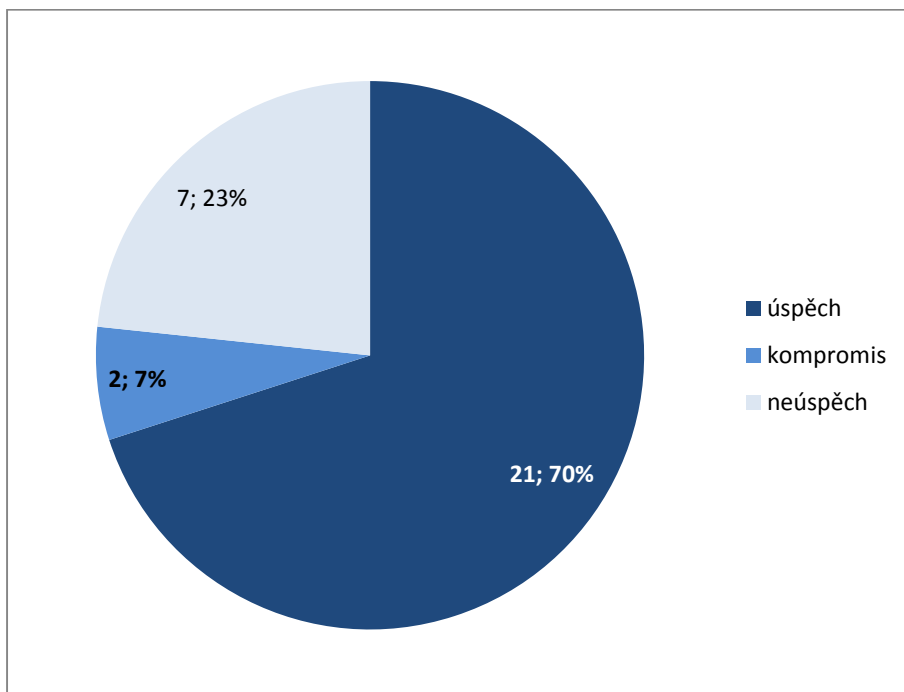

Obrázek 1 Celková úspěšnost soudních řízení

4.1.1 Svěprávnost

Z celkových 33 řízení požadovalo úplné nebo částečné vrácení svěprávnosti nebo odvrácení omezení svěprávnosti 29 lidí. Svého požadavku plně dosáhlo 21 lidí, tj. 70 %. Kompromisu, tj. částečného naplnění požadavku, bylo dosaženo ve 2 případech (7 %). V 7 případech požadavek nebyl vůbec naplněn (23 %).

| 8

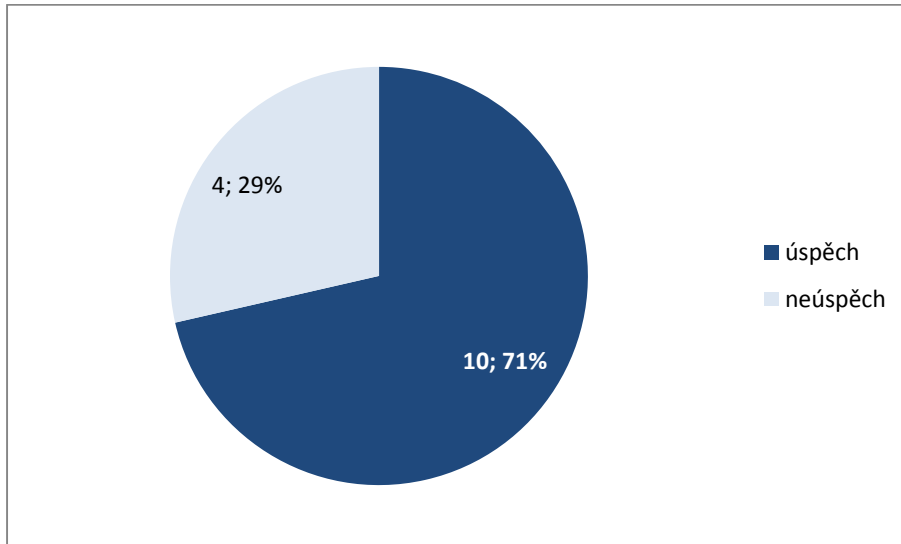

Obrázek 2 Úspěšnost při navrácení či udržení svěprávnosti

4.1.2 *Ustavení opatrovníka bez omezení svéprávnosti*

Ze 14 případů bylo dosaženo požadavku v 10 případech (71 %), neúspěchem skončily 4 případy.

Obrázek 3 Úspěšnost žádostí o ustanovení opatrovníka bez omezení svéprávnosti

4.1.3 *Smlouva o nápomoci*

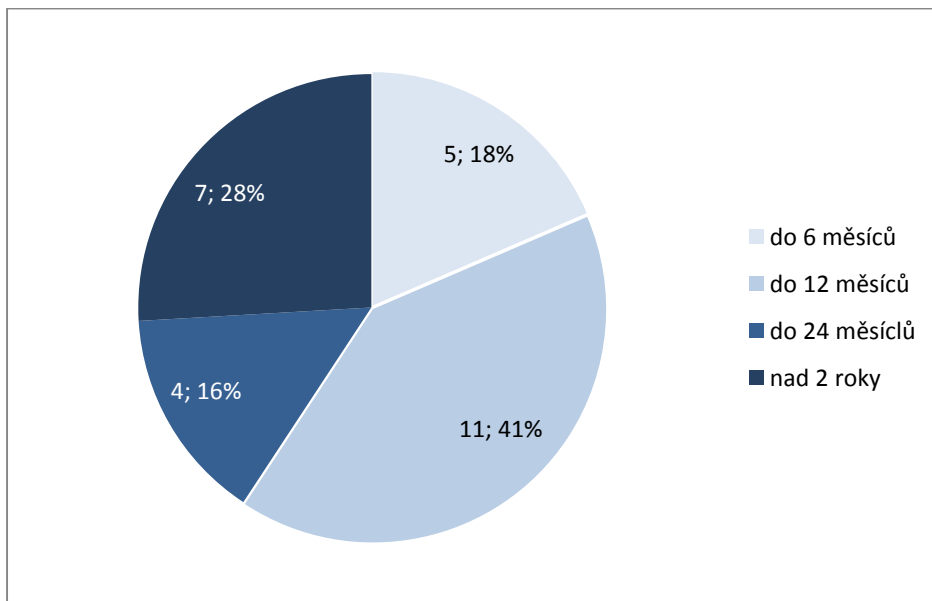
Z 8 navržených smluv o nápomoci soud vyhověl požadavku a navrženou smlouvu schválil v 7 případech, v 1 případě nikoli.

4.1.4 *Předběžné prohlášení*

V jednom případě bylo soudu předloženo předběžné prohlášení jako méně omezující opatření, když žena s duševním onemocněním žádala o plné navrácení svéprávnosti. Soud tento důkaz přijal a svéprávnost vrátil.

4.1.5 *Délka soudních řízení*

Délku jsme mohli posoudit u 27 soudních řízení, kde máme informace o datech zahájení i ukončení a kde nedošlo k odstoupení člověka ještě před rozhodnutím soudu první instance.

Obrázek 4 Délka soudních řízení

Soudní řízení trvala **zpravidla půl až jeden rok**. Průměrná délka byla **17 měsíců**. Nejkratší soudní řízení trvala 4 měsíce (2 řízení) a 5 měsíců (jedno řízení) a všechna byla zakončena úspěchem. Šlo v nich jak o vracení svéprávnosti resp. odvrácení omezení, tak i o ustanovení méně restriktivních opatření např. schválení smlouvy o nápomoci nebo ustanovení opatrovníka bez omezení (viz tabulka v příloze).

Bezmála polovina řízení (13) se protáhla nad jeden rok i bez odvolání k vyšším soudním instancím. S jednou výjimkou, kde se řízení protáhlo i bez odvolání na 27 měsíců, se v soudních řízeních, která trvala přes 2 roky, podávala 2 odvolání¹⁸ a ve 2 případech dokonce dovolání k Nejvyššímu soudu. Dovolání protáhla celý proces na 46 měsíců (téměř 4 roky!!), ale výsledkem bylo plné dosažení cíle.

4.1.6 Odvolání

Odvolání jsme podávali v případech celkem 10 lidí. Jen ve třech z nich nebylo ani u soudů vyšší instance dosaženo požadovaného výsledku. Pan N. T. se spokojil s kompromisem. Ve dvou případech¹⁹ (paní K. R. a pan E. L.) neměli lidé zájem pokračovat v řízení, tj. podat další odvolání nebo dovolání. V případě pana E. L. bylo důvodem vyčerpání celé rodiny, paní K. R. nepodporoval v jejím úsilí opatrovník. Více podrobností je v popisu neúspěšných případů v kapitole 4.3.

4.2 Znalecké posudky

V řízení o svéprávnosti, jak je nyní pojato v občanském zákoníku, i o ostatních „podpůrných opatřeních“, potřebuje soud zjistit, zda je přítomná „duševní porucha“. Ta je důvodem pro použití některého z těchto opatření. Pro to, aby soud mohl omezit svéprávnost, musí být splněna dále podmínka, že „by jinak člověku hrozila závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující

¹⁸ Po zrušení prvoinstančního rozhodnutí odvolacím soudem a vrácení věci k novému projed vydal soud rozhodnutí, které bylo následně opět napadeno odvoláním.

¹⁹ Vracení nebo zachování svéprávnosti a použití méně omezujících opatření.

opatření“.²⁰ To, aby člověku nehrozila závažná újma při právním jednání, může zajistit dobrý systém podpory. Méně omezujícím opatřením se myslí některé z opatření bez omezování svéprávnosti.²¹ Pokud by byla splněna podmínka, že člověku hrozí závažná újma, soud by zjišťoval, zda a jak „duševní porucha“ omezuje schopnost člověka právně jednat.²² Rozsah omezení by dále vycházel z posouzení „rozsahu a stupně neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti“.²³ Zajímalo nás, jak ke zjištění těchto skutečností může přispět znalecký posudek lékaře, a zda je v něčem nenahraditelný.

V řízení o omezení svéprávnosti je soud povinen provést důkaz znaleckým posudkem a vyslechnout znalce. Rozhoduje-li soud o návrhu na vrácení svéprávnosti či prodloužení jejího omezení, od února 2017 může od znaleckého posouzení upustit, pokud je zřejmé, že se zdravotní stav člověka oproti dříve provedenému posouzení nezměnil. Při posouzení mírnějších opatření (smlouva o nápomoci, opatrovnictví bez omezení svéprávnosti a zastoupení členem domácnosti) znalecké posouzení zákon neukládá.

V řízeních o svéprávnosti, v nichž jsme naše klienty zastupovali, bylo vypracováno 22 znaleckých posudků lékařů, příp. někdy i psychologů, které jsou předmětem následujícího rozboru. Znalecké posudky vždy obsahovaly vyjádření k diagnóze a na základě toho odpovědi na otázky, jak je člověk schopen nebo neschopen fungovat v různých oblastech života. Někdy se posudky zabývaly i oblastmi, které nesouvisí s právním jednáním, buď na dotaz soudu, nebo z iniciativy znalce. V některých případech posudek lékaře obsahoval doporučení právního řešení, tedy v jakých oblastech nebo v jakém rozsahu má být člověk soudem omezen, že mu má být ustanoven opatrovník, apod.

| 11

4.2.1 *Diagnóza*

Pro určení diagnózy je stanovisko lékaře nenahraditelné. Naše zkušenosti však ukázaly, že aktuální diagnózu (přítomnost „duševní poruchy“) bylo ve všech případech možné zjistit ze zprávy příslušného ošetřujícího lékaře (obvodního, nebo specialisty), všichni lidé takového lékaře měli. V 19 případech už byl v minulosti vypracován i znalecký posudek. (U lidí s potížemi v učení²⁴ je přitom navíc známo, že diagnóza se po celý život nemění.) Ve všech případech byla lidem diagnóza stanovena, a dobře známa, již před vypracováním znaleckého posudku. O diagnóze nebylo ani v jednom případě sporu, naši klienti ji nerozporevali. U všech lidí šlo o návrh na vrácení, nikoli na omezení svéprávnosti. Z našeho pohledu nebylo tedy třeba zjišťovat diagnózu zvláštní formou znaleckého posudku, jehož vypracování je zdlouhavé (jde obvykle o měsíce) a nákladné.

4.2.2 *Závěry ohledně fungování člověka v běžném životě vyvozené znalci z lékařského vyšetření a písemných podkladů*

V této věci se ve 21 z 22 případů závěry znalce významně lišily od reality života člověka. Znalecké posudky vyzněly podstatně negativněji. Důvodem bylo především to, že **znalec činil závěry ve vztahu k tomu, co**

²⁰ Viz § 57 odst. 2 občanského zákoníku.

²¹ Nápomoc při rozhodování, opatrovnictví bez omezení svéprávnosti, nebo zastoupení členem domácnosti.

²² Viz § 57 odst. 1 občanského zákoníku.

²³ Viz § 55 odst. 1 občanského zákoníku.

²⁴ Tzv. mentální postižení.

člověk zvládne, pokud bude v dané situaci sám, bez pomoci. Nikdo z „vyšetřovaných“²⁵ však nežil bez pomoci druhých lidí. Všechny potřeby podpory a možná rizika byla těm, kdo podporu poskytovali (rodině, blízkým, nebo profesionálním poskytovatelům sociálních služeb) známa, pracovalo se s nimi a podpora byla v potřebných oblastech poskytována.

Opakovaně byly závěry posudků ovlivněny také tím, že **znalci nebyli schopni v čase vymezeném pro vyšetření navázat s lidmi, které měli vyšetřit, takový kontakt, aby se lidé mohli projevit podle svých skutečných schopností.** Podle údajů některých znalců, případně lidí, kteří „vyšetřované“ ke znalci doprovázeli, se čas pro vyšetření pohyboval cca od 20 min do 2 hodin. Jen výjimečně znalec navštívil lidi v jejich vlastním prostředí. Docházelo také k tomu, že **vyšetřovaní na otázky znalce neodpovídali z jiných důvodů, než že by neuměli odpovědět** (ostych, strach, nedůvěra, neznámé prostředí, potíže s verbální komunikací). Nebo **znalec nevěděl, jak s lidmi komunikovat podle jejich individuálních potřeb, aby mohli správně porozumět** otázkám. Odpovídali pak mylně. **V jednom případě vyšetřovaná odmítla s lékařkou komunikovat, protože se k ní lékařka chovala nevhodně** (nepozdravila jí, při komunikaci se obracela jen na její doprovod a hovořila o ní i její matce nevhodně). Celý posudek vyzněl ve smyslu, že vyšetřovaná na nic neumí odpovědět, nebo nereaguje. Jen v závěru je nenápadně zmíněno, že se vlastně nepodařilo navázat komunikaci. Např. znalkyně v posudku uvádí: „Explorandka není z psychiatrického hlediska schopna vyjádřit svou vůli, aniž vznikly pochybnosti, co vlastně chtěla vyjádřit. To, co vyjadřuje, je hodně pudové.“ Ve skutečnosti pro dotyčnou ženu je velmi obtížná verbální komunikace z neurologických důvodů. Rozumí však a komunikuje min. ve čtyřech jazycích.

| 12

Posudky mohly jít ve svých závěrech tak daleko, že chybně předpovídaly obecný nedostatek kompetencí v oblastech běžného života. Příkladem toho, jak závěr odvozený z diagnózy mohl pokřivit žitou realitu lidí, byl posudek, který tvrdil, že: „Vyšetřovaná v důsledku této poruchy není schopná zjistit hodnotu peněz, nezná ceny základních potravin, ošacení, nákladů na bydlení atd. Je však schopná nakládat s malými obnosy, za které by si pořídila drobnosti všedního dne (káva, sladkosti atd.). Je schopna konat každodenní úkony spojené s vlastní hygienou, přijímáním stravy a oblékáním, nutný je však dohled pečovatele.“ Při výslechu znalkyně své negativní úsudky ještě podrobněji rozvedla. Ve skutečnosti paní R. H. žije v pronajatém bytě s kamarádkou a využívají podporu sociální služby jen několik hodin týdně. Ceny základních potravin zná, nakupuje vše, co potřebuje, zařídila si byt, vaří, stará se o domácnost, má přítele. Žádný dohled pečovatele při péči o svou osobu nepotřebuje. Soud jí i přes jednoznačné stanovisko znalkyně, na základě doložení fungující podpory, svéprávnost vrátil.

V některých případech znalec ve svých závěrech nezohlednil ani fakta, která měl k dispozici. Např. „Vyšetřovaná není schopna porozumět důsledkům uzavření jakékoliv smlouvy“ a „není schopna jakékoliv pracovní činnosti.“ Přitom paní M. T. pracovala ve standardním pracovním poměru na základě pracovní smlouvy, což také při vyšetření uvedla. Po tom, co jí byla pracovní smlouva vysvětlena, rozumí jasně, jaké jí z ní plynou povinnosti, řídí se podmínkami běžného provozu v prostředí, kde je nutno dodržovat přísné hygienické normy, i povinnostmi vůči zaměstnavateli (pravidelná docházka, pravidla pro čerpání dovolené a nemocenské atd.). V dalším bodě závěru posudek tvrdil, že: „Vyšetřovaná není schopna

---

²⁵ V zákoně a posudcích se používá termín „vyšetřovaný“. Ten používal předchozí občanský zákoník, resp. Občanský soudní řád (OSŘ). Nová úprava používá pojem „posuzovaný“.

jakéhokoliv hodnotného racionálního jednání.“ „Rozpoznávací i ovládací schopnosti jsou trvale vymizelé“. Ve skutečnosti paní M. T. je diabetička, zcela samostatně si měří hladinu cukru v krvi a tomu uzpůsobuje množství stravy, píchá si inzulin. Svě sousedy z chráněného bydlení budila a doprovázela do práce. Žila s partnerem, měli zásnuby, nyní žije v pronajatém bytě. Stará se o všechny svoje záležitosti s využitím podpory pouze několik hodin týdně. I jí soud navzdory výrazně negativnímu znaleckému posudku svéprávnost vrátil.

Pokud jde tedy o závěry znalců – lékařů o tom, jak zjištěná diagnóza ovlivňuje každodenní život vyšetřených lidí, je podle našich zkušeností jejich vypovídací hodnota velmi diskutabilní. Někdy odhad více méně odpovídá realitě života člověka, někdy je mu značně vzdálen a někdy je dokonce zavádějící.

4.2.3 Zjišťování a uvádění citlivých údajů, které nesouvisí s právním jednáním

V 9 případech z 22 se soudy ptaly na oblasti, které nesouvisí s právním jednáním. Např.: „Je vyšetřovaný schopen péče o vlastní osobu?“ V některých případech je znaleci uvedli z vlastní iniciativy, buď ve vyhotovení posudku, nebo při výslechu. Šlo o informace např. z oblasti osobní hygieny, nebo citovali z vyšetření zdravotního stavu gynekologem, urologem, aj. V jednom posudku se uvádí: „Sexuální oblast se těší velkému zájmu matky i dcery“. Ani jedna z nich neměla tušení, co tím lékařka míní, a byly velmi pobouřeny.

Tyto citlivé, a pro posouzení svéprávnosti zbytečné, údaje pak tedy byly uváděny např. v posudku, sdělovány při výslechu při ústním jednání (které je veřejné), anebo i uvedeny v odůvodnění rozsudku. V případě omezení svéprávnosti je pak opatrovník mnohdy nucen předkládat rozsudek, včetně jeho odůvodnění, nespécifikovanému počtu třetích stran, se kterými jedná, když prokazuje své oprávnění k zastupování. Setkali jsme se s tím, že např. banka nebo Česká pošta si pořizovala fotokopie celého rozsudku, čímž tyto instituce podmiňovaly poskytnutí své služby.

4.2.4 Dotaz soudu na právní otázky a doporučení právního řešení znalcem z oboru zdravotnictví

Dát odpovědi na právní otázky, které jsou předmětem soudního řízení, náleží pouze a právě soudu. Kvalifikace znalce z oboru lékařství nezahrnuje právní vzdělání. Lékař proto nemůže dát relevantní odpověď např. na to, zda jím vyšetřovaný člověk rozumí právním důsledkům smluv (a kterých), nebo institutu otcovství, když není jisté, jak přesnou představu má o těchto právních důsledcích sám znalec – lékař.²⁶

Ve 12 případech soudy položily znalci právní otázku. Dotazy zní např.: „V jakém rozsahu duševní choroba či porucha omezuje jmenovanou ve způsobilosti k právním úkonům?“ Nebo: „Zda a jakými finančními částkami a majetkem v jaké hodnotě je jmenovaná schopna nakládat?“ „Má být vyšetřovanému doručováno soudní rozhodnutí?“ „Je posuzovaný schopen porozumět důsledkům uzavření smlouvy

²⁶ Tématem rolí soudu a znalce se zabývá např. náleží Ústavního soudu II.ÚS 2630/07 ze dne 13. 12. 2007, který uvádí: „Postup soudů v tomto posuzovaném případě nese rysy typické pro postup soudů v těchto věcech. Je charakterizován formálním, schématickým pohledem na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu a naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce.“

(kupní, darovací, jiné)?“ V případě jedné paní se soud dotazoval: „Je posuzovaný schopen pochopit význam a důsledky institutu otcovství, jeho určení a popření?“

V 11 případech na právní otázku znalci v posudku odpověděli. Např.: „Znalec doporučuje samostatné nakládání finančními prostředky do výše 400 Kč týdně.“ „Znalec doporučuje, aby posuzovaná při uzavírání smluv – kupní, darovací a jiné byla zastupována zákonným zástupcem.“ V jiném případě: „Stav naší explorandky je natolik těžký, že po znaleckých úvahách rozhodla jsem se doporučit soudu, aby u explorandky vyřkl úplnou neschopnost k právním úkonům.“ (Šlo o výše zmíněný případ, kdy paní hovořící čtyřmi jazyky nebyla ochotná znalkyni odpovídat, protože jí nedůstojný způsob komunikace znalkyně nestál za námahu, kterou musí při verbální komunikaci vyvinout.)

Pouze 2 znalci se při výsledku ohradili, že jim nepřísluší se k právním otázkám vyjadřovat, protože to nespadá do jejich odbornosti. K právním otázkám položeným soudem až při výsledku se vyjádřili i další znalci, nad rámec uvedených 12 případů.

4.2.5 Posuzování schopnosti volit a být volen

Otázkou schopnosti člověka volit, a tedy případným omezením aktivního i pasivního volebního práva, se soudy začaly zabývat častěji po vydání nálezů Ústavního soudu IV.ÚS 3102/08 ze dne 12. 7. 2010. Na pravidelnější bázi se touto otázkou soudy zabývají po účinnosti nového občanského zákoníku. V 9 případech z analyzovaných znaleckých posudků se znalci vyjadřovali ke schopnosti člověka volit. V 6 případech tvrdili, že tito lidé nejsou schopni porozumět smyslu, účelu a důsledkům voleb, včetně možnosti volit a být zvolen. Ve 2 případech byla konstatována schopnost volební právo vykonávat, v 1 pak schopnost vykonávat právo aktivní – volit, ale nikoliv pasivní – být volen. V některých případech bylo potřeba při ústním jednání, příp. při odvolání, volební právo s využitím čl. 29 Úmluvy hájit. V žádném z případů nakonec soud volební právo výslovně neomezil.

| 14

Ve skutečnosti ve všech analyzovaných případech lidé schopní volit byli. Důležité však je, jestli mají k dispozici odpovídající podporu. O některých z nich máme informace, že se voleb zúčastňují, nebo se např. chystají k příští volbě prezidenta ČR. Jiní zatím své volební právo nevyužili např. právě proto, že odpovídající podporu nemají.

4.2.6 Terminologie používaná v posudcích

Zastaralá medicínská terminologie („debilita, imbecilita, idiocie“) byla změněna 10. revizí *Mezinárodní klasifikace nemocí* Světové zdravotnické organizace (WHO) již v roce 1994. Byla nahrazena pojmem mentální retardace. Stejně tak pojem „chovanci“ byl zrušen spolu se starou právní úpravou „ústavní sociální péče“. Ta byla nahrazena poskytováním podpory prostřednictvím sociálních služeb, kde je jejich uživatel rovnoprávnou smluvní stranou, nikoli „objektem“ péče²⁷.

V několika posudcích jsme se ještě setkali s použitím zastaralé terminologie. Např.: „Intelekt v pásmu imbecility.“ „Explorandku jsem vyšetřila: Obraz je ovládán imbecilitou.“ „Pokud jde o intelektový defekt, nutno říct, že při nespolupráci explorandky nelze provést měření intelektu samotného. ...Nezbývá, než usuzovat... Zatímco debilové hůře prospívají..., imbecilové mají špatné výsledky..., idioti jsou zcela

---

²⁷ Viz zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

vzdělavatelní“. Nebo: „veliký mentální defekt na úrovni imbecility.“ Také znalci ještě někdy používali ohledně uživatelů sociálních služeb označení „chovanci“.

Jinde posudek obsahoval dokonce i formulace na adresu vyšetřovaných nebo rodinných příslušníků jako: „...To přes matčin milosrdný sebeklam... Tomuto sebeklamu podléhají rodiče postižených dětí poměrně často, ... až další průběh života dítěte přesvědčí rodiče o hluboké závadnosti.“ Dále: „velké neštěstí“, „je zakleslá v invalidním vozičku“, „psychická nedostačivost naší explorandky je hluboká.“ Na adresu paní, která žije v chráněném bydlení, pracuje v běžném pracovním poměru a potřebuje jen malou míru asistence, znalkyně píše, že „není schopná samostatné extramurální existence.“

4.2.7 *Jak se posudky promítly v rozsudcích*

Závěry znalců o diagnóze přinesly ve všech případech zcela základní informace, které byly známé již z předchozích posudků, nebo ze zpráv jiných lékařů. Závěry o tom, jak může zjištěná diagnóza ovlivnit schopnost lidí samostatně se postarat o své věci a jaký má vliv na jejich život, se pak již ve všech případech kromě jednoho více nebo méně lišily od skutečného života lidí. Někdy se i zcela zásadním způsobem lišily od toho, jak situaci člověka popsaly, doložily a vyhodnotily osoby, které mu poskytovaly podporu v běžném životě dlouhodobě.

V jednom případě ženy s duševním onemocněním závěry posudku odpovídaly skutečnosti, konstatovaly, že diagnóza nemá vliv na schopnosti této ženy postarat se o své věci. Protože byly ve shodě i s dalšími důkazy, soud podle nich rozhodl a vrátil jí svéprávnost. Nejméně v 10 případech závěry znaleckého posudku svědčily o „neschopnosti člověka postarat se samostatně o své záležitosti“ a o tom, že „mu při právním jednání hrozí závažná újma“²⁸, ale soud opřel své rozhodnutí (o vrácení nebo zachování svéprávnosti) o další důkazy, vypovídající o tom, že člověku nehrozí závažná újma, neboť riziko je odpovídajícím způsobem kompenzováno poskytovanou podporou. V jediném případě soudce výslovně uvedl, že zadává posudek za účelem zjistit případné ohrožení diagnózou, aby mohl posoudit, zda tvrzená (a doložená) podpora případné riziko dostatečně kompenzuje.

V 7 případech se soudy v první instanci spolehly v podstatě jen na závěry znaleckého posudku. Nevzaly v úvahu, že potřeba podpory byla v těchto případech (většinou odborně) vyhodnocena, podpora byla dlouhodobě poskytována a člověkem úspěšně využívána. Takže bylo zajištěno, aby se člověk mohl postarat o vlastní záležitosti a nehrozila mu při tom závažná újma. Na základě pouze závěrů znaleckého posudku pak soudy rozhodly o omezení svéprávnosti. Nápravy jsme následně dosáhli v 6 případech z nich u soudů vyšších instancí, které význam poskytované podpory vzaly za rozhodující a svéprávnost lidem vrátily.

Lze říci, že pokud soud vzal v úvahu dobře zpracované důkazy o dobře nastavené a dobře fungující podpoře, dospěl k závěru, že není nutné svéprávnost omezit, ale postačí některé opatření bez omezení

²⁸ Viz § 55 OZ, který stanoví podmínky pro omezení svéprávnosti:

(1) K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti.

(2) Omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření.

svéprávnosti, a to i když ze znaleckého posudku vyplývalo, že sám se člověk není schopen postarat o své záležitosti v důsledku svého duševního postižení.

4.2.8 *Ne/postradatelnost znaleckých posudků*

Jak již bylo uvedeno výše, lékař je nezbytný ke stanovení diagnózy, která představuje „duševní poruchu“. Diagnózu lidé znali ze zjištění svých obvodních lékařů, specialistů, nebo předchozích znaleckých posudků.

Jak člověk žije, jak si počíná v každodenním životě a zda mu při tom hrozí závažná újma, bylo možné zjistit jednak z výpovědi člověka samotného a dále především z výpovědí lidí, kteří jsou s ním v úzkém kontaktu v jeho běžném životě, a případně z odborných vyjádření sociálních pracovníků sociálních služeb, které člověk využívá, nebo sociálních pracovníků obcí. Jednou z hlavních úloh sociální služby je identifikovat rizika, která člověku hrozí, vyhodnotit je a vypracovat plán, jak zajistit, aby člověk nebyl ohrožen nad běžnou míru rizika, kterému jsme vystaveni všichni. Všichni naši klienti měli v době soudního řízení ve svém okolí osoby, které je dobře znali z každodenního života, a všichni využívali i nějakou sociální službu. Soudy mohly zjistit, a většinou také zjistily, z výpovědí těchto osob a odborných vyjádření sociálních pracovníků a speciálních pedagogů všechny potřebné informace. Tyto informace byly podrobné, přesné, z více zdrojů a různých zorných úhlů. Bylo možné využít dokumenty, se kterými sociální služba již pracovala (např. vyhodnocení míry potřebné podpory a vyhodnocení rizik) a nebylo většinou nutné je vytvářet zvlášť pro řízení. Získání a poskytnutí těchto informací nepředstavovalo pro člověka žádnou zátěž.

| 16

Naproti tomu informace ohledně dopadů diagnózy do běžného života uvedené ve znaleckých posudcích byly neúplné, daleko méně přesné, někdy dokonce zavádějící. Pro zjištění těchto informací se znalecký posudek, založený na jednorázovém vyšetření zdravotního stavu a dokumentech ze spisu, ukázal jako nespolehlivý zdroj. Znalecké vyšetření bylo navíc pro všechny osoby značně stresující a nepříjemné. Informace uvedené v posudku a sdělované při ústním jednání působily všem lidem, a často i jejich blízkým, útrapy, někdy i značné.

4.3 *Neúspěch v soudních řízeních: soubor kazuistik*

V následujících kazuistikách jsme se pokusili shrnout důležité aspekty soudních řízení²⁹, která skončila pouze částečným úspěchem nebo neúspěchem, abychom se mohli zamyslet nad příčinami neúspěchů a vyvodit z toho závěry pro naši další práci.

4.3.1 *K. R.*

V době zahájení řízení paní K. R. žila v pobytovém zařízení sociálních služeb (chráněné bydlení). Byla omezena ve svéprávnosti s tím, že může nakládat s penězi do výše 200 Kč. Od soudu chtěla vrátit svéprávnost a ustanovit opatrovníka bez omezení. Řízení probíhalo v kontextu starého občanského zákoníku. Její stálý opatrovník (soukromá osoba) do určité míry podporoval snahu o rozšíření jejích samostatných kompetencí. Sociální služba cíle paní K. R. podporovala a na jejich naplnění spolupracovala.

---

²⁹ V přehledu chybí popis jediného případu, který představuje anomálii, jejíž rozbor přesahuje zaměření předkládaného textu.

Soudní řízení bylo zahájeno v březnu 2011. Soudu byl doložen popis každodenní podpory chráněného bydlení, vyjádřením sociálních pracovníků a speciálního pedagoga, kteří s paní K. R. dlouhodobě pracovali. Právní odůvodnění návrhu pak vycházelo z role a účinnosti této podpory v ochraně jejích zájmů. Soud nechal zpracovat znalecký posudek. Znalec konstatoval neměnnost zdravotního stavu, schopnosti a kompetence paní K. R. hodnotil velmi restriktivně a rozporně s dlouhodobou praktickou zkušeností jejího okolí.

Okresní soud rozhodl o zachování omezení svéprávnosti, pouze zvýšil částku, se kterou paní K. R. mohla samostatně nakládat na 800 Kč. Své rozhodnutí odůvodnil tím, že od posledního rozhodnutí soudu o omezení způsobilosti k právním úkonům nedošlo k žádné zásadní změně. Paní K. R. se rozhodla podat odvolání ke krajskému soudu, který v červenci 2013 změnil původní zamítavé rozhodnutí okresního soudu. Fakticky šlo ale jen o další mírné zvýšení finanční hodnoty jednání, která mohla paní činit samostatně.

Stálý opatrovník nechtěl v dalších krocích pokračovat a považoval rozhodnutí za odpovídající. Paní K. R. při nedostatku podpory z jeho strany nechtěla pokračovat v úsilí potřebném k dosažení stanoveného cíle a rozhodla se nepodat dovolání k Nejvyššímu soudu. Měla pocit, že bez podpory opatrovníka nemá šanci na úspěch. K podání dovolání jinak byly vhodné podmínky a pravděpodobnost, že by získala méně omezující rozhodnutí, byla poměrně vysoká. Proto hodnotíme výsledek jako neúspěch, třebaže došlo ke korekci původního rozhodnutí.

| 17

4.3.2 E. L.

E. L. žije doma s rodiči, kteří před nabytím plnoletosti požádali soud o ustanovení opatrovníka, aby jej mohli zastupovat v právních jednáních. Nevěděli o možnosti opatrovnictví bez omezení svéprávnosti. Žádali tak alespoň o co nejmenší omezení. Soud pana E. L. zbavil způsobilosti k právním úkonům zcela.

Rodiče byli ze soudního rozhodnutí velice zklamaní a obrátili se na nás. Podali jsme odvolání, navrhli zachování způsobilosti k právním úkonům a ustanovení opatrovníka podle § 29 starého občanského zákoníku, v jehož kontextu řízení probíhalo. Odvolání se připravovalo od prosince 2009. Argumentace pro navrácení svéprávnosti byla postavena na tom, že pan E. L. má ze strany rodiny zajištěnu kvalitní podporu, odpovídající všem jeho potřebám. Kromě toho využívá i řadu dalších podpůrných služeb a zapojuje se s podporou do činností v obci. Znalecký posudek popisoval všechno, o co se pan E. L. není schopen postarat sám. U odvolacího soudu jsme uspěli částečně – rozsudek byl zrušen a věc byla vrácena okresnímu soudu k doplnění dokazování. Ten pana E. L. na základě doplněného dokazování znovu zbavil svéprávnosti. Bylo podáno další odvolání. Krajský soud rozsudek okresního soudu tentokrát potvrdil (v květnu 2011).

Jde o neúspěch, neboť cíle nebylo u soudů prvního a druhého stupně dosaženo. Rodina už byla celkově unavena a znechucena průběhem soudů. Panu E. L. se v tu dobu, pravděpodobně ze stresu ze soudů, vážně zhoršil zdravotní stav. Rozhodli se proto další možný krok – podání dovolání k Nejvyššímu soudu – již neučinit.

4.3.3 N. I.

Paní N. I. se na nás obrátila s žádostí o pomoc prostřednictvím pobytové sociální služby (domov pro osoby se zdravotním postižením), kterou využívala. Cílem bylo revidovat staré rozhodnutí o omezení svéprávnosti v nakládání s finančními částkami nad 100 Kč. Paní N. I. si přála vrátit svéprávnost. Jejím opatrovníkem byla obec (veřejný opatrovník). Podporu, i v oblasti hospodaření s financemi, kterou paní N. I. potřebovala, zajišťovala pobytová sociální služba a opatrovník. Návrh soudu byl zpracován na základě podkladů dodaných pobytovou službou. Argumentace pro navrácení svéprávnosti byla postavena na tom, že paní N. I. nehrozila žádná závažná újma v souvislosti se svéprávností, a nebyl proto nadále důvod pro omezení svéprávnosti. Jako optimální řešení se jevílo podat návrh na vrácení svéprávnosti a zachovat pomoc veřejného opatrovníka. Důvodem pro zachování opatrovnictví byla zranitelnost paní N. I., pokud by měla plnou svéprávnost a jejím jediným podpůrcem ve všech oblastech života by byla pobytová služba, na které byla existenčně závislá. Řízení probíhalo v kontextu starého občanského zákoníku.

Pro toto řešení se však nepodařilo získat podporu veřejného opatrovníka. Paní N. I. si také v průběhu práce na podkladech pro soud uvědomila, že by nabytí svéprávnosti neznamenovalo, že bude mít k dispozici víc peněz, protože to bylo limitováno hlavně jejími příjmy, nikoli omezením svéprávnosti. Veřejný opatrovník paní N. I. její původní záměr (vrátit svéprávnost) rozmluvil a na jejich společný návrh soud řízení ihned v začátcích zastavil, takže neproběhly žádné procesní úkony.

| 18

Výsledek hodnotíme jako neúspěch. Od svého záměru vrátit svéprávnost sice ustoupila „sama“, ale hlavně z toho důvodu, že proti vůli veřejného opatrovníka by neměla šanci na úspěch. Její původní situace tak zůstala beze změny. Nejde tedy o kompromis.

4.3.4 C. K.

Pan C. K. žil v době naší spolupráce v pobytové sociální službě – domově se zvláštním režimem. Byl zbaven svéprávnosti a jeho opatrovníkem byla obec, zastoupená ve výkonu opatrovnictví starostou. Zbavení se jevílo jako výrazně nepřiměřené jeho situaci a schopnostem. Řízení probíhalo v kontextu starého občanského zákoníku.

O změnu projevil zájem pan C. K. sám. Při osobním setkání s naším právníkem byl dojednáán cíl zúžit omezení jen na majetkové záležitosti v hodnotě přesahující jeho měsíční příjem (nejevilo se smysluplné usilovat o víc v situaci, kdy neměl praktickou možnost ústav opustit). Názor pracovníků ústavu se postupně ustálil na pozici „nemá to cenu, nic to nezlepší“.

Podklady pro soud byly připravovány ve spolupráci s naší sociální pracovníci a v projektu spolupracující psychiatrickou. Návrh byl podán v říjnu 2011. Právní argumentace byla postavena na nepřiměřenosti stávajícího omezení s ohledem k schopnostem pana C. K. a reálně hrozícím rizikům.

V březnu 2012 pan C. K. projevil přání v řízení nepokračovat. Oproti jeho původnímu záměru a chuti změnit situaci došlo ke sblížení jeho postoje k řešení vlastní situace s názorem pobytové sociální služby – nemá to smysl, nic se nezlepší. Podle něho by komplikace a stres spojený s budoucím podstoupením znaleckého vyšetření nevyvážily přínos v podobě možné změny rozhodnutí. Právník Quip proto v souladu s jeho přáním vzal podaný návrh zpět. Výsledek hodnotíme jako neúspěch, neboť sice odpovídal

aktuálnímu projevu vůle pana C. K., byl nicméně zcela v rozporu s jeho původním přesvědčením a na jeho faktické situaci se nic nezměnilo.

4.3.5 I. R.

S žádostí o spolupráci se na nás obrátila terénní sociální služba, kterou paní I. R. využívala. Paní I. R. byla omezena ve svéprávnosti, opatrovnící byla její matka, která v jejích záležitostech rozhodovala velmi rigidně. Paní I. R. její dominanci nesla těžce, na druhé straně byla silně nervózní a bála se konfliktu s matkou. Cílem paní I. R. bylo navrácení svéprávnosti a vyjednání a schválení smlouvy o nápomoci. Matka v roli opatrovnice žádné změny nechtěla.

Řízení bylo zahájeno soudem v kontextu nového občanského zákoníku jako přezkumné v červnu 2014. Žádost o pomoc a konzultaci přišla jen několik dní před nařízeným jednáním. Předmětem spolupráce bylo vysvětlení situace, informace o možnosti zastoupení. Mezi přáteli paní I. R. byl zkušený advokát, kterého paní I. R. pověřila zastupováním. Základní právní argument pro navrácení svéprávnosti byl postaven na tom, že dosavadní omezení a opatrovnictví nebylo nezbytné, neboť s podporou, kterou měla paní I. R. k dispozici, byla schopna obstarávat si své záležitosti, aniž by byla vystavena nepřiměřenému riziku.

Dění kolem řízení i samotné soudní jednání bylo pro paní I. R. velmi stresující. Při hrozícím konfliktu ustupovala a potvrzovala vyjádření své matky – opatrovnice. Nakonec vzala paní I. R. svůj návrh zpět a omezení zůstalo zachováno. Paní I. R. tak nedosáhla svého cíle a proto výsledek považujeme za neúspěch. Pokračování v řízení a prosazování vlastní představy či alespoň změna opatrovníka by nebyly možné bez konfliktu, který by jí komplikoval společné soužití.

| 19

4.3.6 K. V.

Byla omezená ve svéprávnosti, opatrovníkem byla ustanovena obec. Paní K. V. využívala pobytovou sociální službu (domov pro osoby se zdravotním postižením) a dále naši službu sociální rehabilitace, kterou jí doporučila pobytová služba za účelem rozvoje sociálních vazeb. Řízení zahájeno soudem v kontextu nového občanského zákoníku jako přezkumné v červenci 2015. Paní K. V. se po konzultaci se sociální rehabilitací rozhodla situaci využít pro navrácení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka bez omezení. Opatrovník ani služba neměli zájem o žádné změny, paní K. V. neměla ve svém okolí žádnou podporu pro dosažení méně omezujícího opatření.

Proběhlo jednání za účasti našeho právníka a sociální pracovnice. Paní K. V. jsme vysvětlili možnosti, které skýtá přezkumné řízení, a nabídli jí zastoupení v řízení, což se paní K. V. rozhodla využít. Sociální pracovnice začala s přípravami podkladů pro vypracování návrhu na odpovídající právní uspořádání, zejm. šlo o popis potřebné a dostupné podpory při rozhodování a právním jednání. Za tím účelem byly dojednány schůzky s veřejným opatrovníkem a poskytovatelem služby.

Návrh nakonec nebyl zpracován, neboť paní K. V. se rozhodla ve spolupráci s naší službou nepokračovat. Právník se proto zmocnění k zastupování vzdal. O průběhu ani výsledku řízení nemáme další zprávy. Výsledek považujeme za neúspěch, protože nemáme důvod předpokládat, že v řízení bylo bez našeho zapojení účastníky usilováno o použití méně omezujících opatření.

4.3.7 N. T.

S žádostí o pomoc se na nás obrátila sociální služba (DOZP). Impulsem bylo to, že nový opatrovník jejich klienta, švagr, který nahradil stárnoucí rodiče pana N. T., neplnil řádně své opatrovnické povinnosti. Po dlouhé období neplatil úhrady za pobytovou službu, ani další platby pro pana N. T. Poté, co byl soudem vyzván, aby dluh uhradil, ukázalo se, že peníze pana N. T. již nemá, a nebyl schopen vysvětlit, kde jsou. Dluh pak musel postupně splácet. Konflikt s poskytovatelem pobytové služby, zejm. ohledně plateb, se nový opatrovník pokusil vyřešit tak, že dal za pana N. T. službě výpověď s tím, že si ho vezme k sobě domů, protože služba nefunguje dobře. S návštěvami u opatrovníka měl však pan N. T. velmi špatné zkušenosti. Skončily i tím, že se před opatrovníkem schoval na půdu a hrozil, že skočí dolů, takže situaci řešila záchranka. Bydlet u něj tedy za žádnou cenu nechtěl. Vedle toho nechtěl opustit místo, kde dosud žil a byl zvyklý a spokojený. Opatrovník se také snažil dosáhnout přestupu pana N. T. do své církve, přestože on chtěl zůstat v církvi svých rodičů, kde byl zvyklý. Pan N. T. zásadně nesouhlasil s žádným z kroků svého nového opatrovníka, pociťoval je jako velké ohrožení, někdy i omezení, své osobní svobody a nedotknutelnosti. Opatrovníka se velmi bál, snažil se vyhýbat jakémukoli kontaktu s ním. Opatrovník nikdy nezjišťoval vůli pana N. T., rozhodoval v lepším případě bez konzultace s ním, jinak i proti jeho jasně projevené vůli a zájmům.

Po neúspěšném vyjednávání s opatrovníkem se služba v lednu 2012 obrátila na soud s návrhem na předběžné opatření, které by zabránilo opatrovníkovi ukončit smlouvu pana N. T. s pobytovou službou, a s návrhem na změnu opatrovníka. Řízení probíhalo v kontextu starého občanského zákoníku. Okresní soud vyhověl jen návrhu na předběžné opatření – zrušil výpověď ze služby podanou opatrovníkem. Postupně zjednával nápravu špatného výkonu opatrovnictví, návrhu na změnu opatrovníka však nevyhověl. Poskytovatel sociální služby se rozhodl v této věci odvolat a v červnu 2012 se na nás obrátil se žádostí o pomoc s přípravou odvolání.

Naše argumentace byla postavena na podrobném popisu a doložení všech jednání opatrovníka, která nebyla v souladu s řádným výkonem opatrovnictví a všech práv pana N. T., která jím byla porušována, nebo nenaplněna. Krajský soud naše důvody uznal, zrušil rozhodnutí okresního soudu a vrátil mu věc k novému rozhodnutí. Okresní soud však stanoviskům krajského soudu nevyhověl a v listopadu 2012 rozhodl stejně jako v prvním řízení. Začali jsme připravovat druhé odvolání, které mělo velkou naději na úspěch, protože se shodovalo s názory a argumenty odvolacího soudu. Tentokrát by již pravděpodobně rozhodl odvolací soud sám.

Mezitím byly dány do pořádku základní finanční nesrovnalosti ve výkonu opatrovnictví a s účastí okresního soudu nastavena pravidla k zajištění jeho fungování do budoucna. Opatrovník však mezi tím vyvinul značnou iniciativu k upevnění své pozice. Např. vyvinul tlak na rodinnou přítelkyni pana N. T. a jeho rodičů, která byla ochotná převzít opatrovnictví, což si pan N. T. velmi přál. Paní se tlaku opatrovníka zalekla a svoji nabídku vzala zpět. Dále např. opatrovník uvedl rozsáhlý článek v místních novinách, kde manipulativním způsobem informoval o situaci a uvedl i nepravdivé informace (Mj. že si rodiče pana N. T. „najali brilantního právníka Svědků Jehovových“, jichž byli členy. Šlo však o našeho právníka a oslovil ho poskytovatel pobytové služby pana N. T.). Sociální služba se v této situaci dohodla s panem N. T., že v řízení již pokračovat nebudou, ačkoli pan N. T. toužil mít jiného opatrovníka, ke

kterému by mohl mít důvěru, byl by s ním v kontaktu rád a hlavně by se mohl spolehnout, že bude jednat v jeho zájmu, i kdyby situaci nestřežil poskytovatel služby.

Výsledek považujeme za kompromis, protože situace pana N. T. se přece jen zlepšila. Opatrovníka začal kontrolovat soud, zjednal nápravu v nakládání s financemi pana N. T. a zrušil výpověď z pobytové služby. Nebylo však dosaženo změny opatrovníka a nebyla ani jinak zajištěna ochrana dalších práv a zájmů pana N. T.

4.3.8 N. T. II

Pan N. T. byl zbaven svéprávnosti, opatrovníkem byla stanovena obec. Celé řízení probíhalo v kontextu starého občanského zákoníku.

Zbavení se jevílo jako hrubě nepřiměřené jeho situaci, schopnostem i zdravotnímu stavu, který byl dlouhodobě stabilizován. O navrácení způsobilosti již jednou neúspěšně žádal. V době spolupráce využíval službu domov se zvláštním režimem, chtěl ale odejít do jiného zařízení s větší možností sociálních kontaktů mimo ústav. Pan N. T. se po jednání s naším právníkem rozhodl usilovat o zúžení omezení svéprávnosti pouze na finanční oblast přesahující částku jeho měsíčního příjmu (v této oblasti také potřeboval pomoc). Pan N. T. byl odhodlán jít za vytyčeným cílem případně i cestou odvolání k vyšším instancím. Návrh k soudu připravoval náš právník ve spolupráci s naší sociální pracovnící a psychiatrickou zapojenou do probíhajícího projektu. Spolupráce s pobytovou službou byla dobrá jen díky ochotné klíčové pracovníci.

| 21

Právní argumentace v návrhu na vrácení stála na nepřiměřenosti stávajícího omezení jeho schopnostem a reálně hrozícím rizikům. Znalecký posudek, který nechal soud vypracovat, vyzníval velmi nepříznivě, nicméně v rámci dokazování byly jeho závěry konfrontovány také s výrazně odlišným odborným vyjádřením psychiatricky. Závěry znalkyně pak byly dále zpochybněny zjištěními a dojmem soudu z výslechu samotného pana N. T. Nízkou validitu posudku následně dokumentoval výslech znalkyně, která při něm připustila, že část jejích závěrů se neopírá o seriózní zkoumání, nýbrž jde o pravidelně užívané a vžitě formulace.

Soud nevyhověl návrhu na vrácení svéprávnosti zcela, ale výrazně zvýšil finanční limit. V souladu s návrhem také formuloval celý výrok negativně (taxativně vymezil, v čem svéprávnost omezuje), takže i v ostatních ohledech byl nepřiměřený zásah do práv pana N. T. odstraněn. Přestože hodnotíme výsledek řízení jako kompromis, sám pan N. T. s ním byl spokojen a nechtěl se odvolávat.

4.3.9 N. A.

Pan N. A. byl dlouho zbaven svéprávnosti, od účinnosti nového občanského zákoníku získal možnost právně jednat v běžných záležitostech každodenního života. Jeho primárním cílem bylo změnit aktuálně využívanou službu domov se zvláštním režimem, kde dlouhodobě nechtěl být. Opatrovnice (sestřenice) spolu s poskytovatelem služby však jeho vůli soustavně ignorovali. Získání plné svéprávnosti se zdálo nástrojem, jak dosáhnout odchodu zpět do rodného města.

Řízení bylo zahájeno soudem jako přezkumné v kontextu nového občanského zákoníku. Naše sociální pracovníce začala s panem N. A. spolupracovat na nalezení jiné sociální služby, rozvoji dovedností

a mapování potřebné podpory. Čekali jsme na další vývoj, např. nařízení znaleckého posouzení. Absenci dění v řízení jsme považovali za projev nečinnosti soudu, jehož délka nevybočovala z obvyklých mezí. V květnu 2015 jsme nakonec soudu zaslali dopis s podrobným popisem situace pana N. A., obstrukcí opatrovnice a pobytové služby v hledání nové služby a nerespektování přání pana N. A. po změně životního uspořádání. Obratem jsme se dozvěděli, že řízení již bylo skončeno a jednání proběhlo bez přítomnosti pana N. A. Z nejasných důvodů prokazatelně odeslané zmocnění našeho právníka k zastupování ve spisu chybělo. Rozhodnutí zachovávalo omezení svéprávnosti i opatrovnictví sestřenice. Současně soud nařídil k prošetření nově zjištěných informací tzv. jiný soudní rok³⁰. Nedostavila se předvolaná pracovnice služby a nebyla zajištěna účast pana N. A. Další soudní rok již proběhl přímo v ústavu za účasti našeho právníka a sociální pracovnice, pana N. A., opatrovnice a pracovníků služby. Soudkyně byla šokována stavem věci, nedostatkem informací ze strany služby a opatrovnice a zjištěním, že ani základní písemnosti nejsou panu N. A. v ústavu doručovány a jeho vůle a přání jsou ignorovány. Informovala opatrovnici o možnosti zástupce podat ve věci svéprávnosti případné odvolání, uložila jí aktivně postupovat v řešení životní situace pana N. A. a spolupracovat přitom i s našimi pracovníky. Soudkyně rovněž vyloučila pochybnosti o platnosti smlouvy o poskytování naší sociální služby (sociální rehabilitace), kterou pan N. A. uzavřel samostatně a proti vůli opatrovnice.

Klíčové zjištění, že rozsudek nebyl panu N. A. doručen (stejně jako řada dalších informací a písemností), založilo možnost dodatečného odvolání. Pan N. A. se nakonec rozhodl této možnosti nevyužít. Zrušení omezení svéprávnosti není jeho prioritou. Po jednání se soudkyní se mu zdálo, že jeho hlavní cíl odejít ze stávající služby, je reálný. Současně pan N. A. nechtěl otevřeně jít proti vůli opatrovnice, jejíž přízeň si chtěl zachovat – je jeho jedinou příbuznou. Vyhledky na úspěch žádosti o vrácení byly navíc při stávajícím uspořádání podpory nepatrné s ohledem na nedostupnost podpory při rozhodování a právním jednání – sestřenice výslovně odmítla kontakt, pokud pan N. A. bude usilovat o odchod z ústavu a ústav žádnou podporu neposkytoval. Výsledek proto považujeme za kompromisní: v rámci soudního řízení se nám podařilo aktivizovat soud, který začal vyžadovat informace a aktivitu od opatrovnice i poskytovatele služby.

| 22

5 Diskuze: faktory úspěchu a neúspěchu soudních řízení

Pro vyhodnocení naší práce jsme považovali za důležité stanovit si, co považujeme za úspěch, neúspěch, nebo kompromisní výsledek (viz kap. 3) případů, v nichž jsme se angažovali, a z tohoto pohledu se zamyslet nad příčinami a hlavními faktory, které k příslušným výsledkům vedly.

5.1 Faktory úspěchu

Pro prosazení práva na svéprávnost a využití podpory při právním jednání a překonání bariér ve společnosti a v soudním prostředí hrálo zásadní roli:

---

³⁰Druh zasedání k přípravě či projednání věci za jiných než standardních podmínek, např. mimo soudní budovu či obvyklý čas. Jeho průběh, místo a způsob konání určuje předseda senátu opatřením – viz § 18 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

5.1.1 Zajištění podpory a spolupráce blízkého okolí

Nejbližším okolím člověka je obvykle rodina a další blízké osoby i služby, které člověk využívá pro zvládnání každodenního života. Postoj blízkého okolí člověka byl zcela klíčový ve dvou směrech. Především blízcí lidé, komunitně nastavené sociální služby a progresivně nastavené pobytové služby mohou vytvořit podmínky pro bezpečné rozhodování a právní jednání člověka. Dále mohou být i aktivně zapojeni v soudním řízení a výrazně pomoci dosáhnout úspěchu svým svědectvím, odbornými posudky atd. Vždy jsme se proto snažili být s těmito osobami v kontaktu a pokud možno je získat pro řešení zvolené naším klientem. To se ukázalo jako významný faktor – základ úspěchu.

5.1.2 Kvalitní návrh k soudu zpracovaný ve spolupráci sociálního pracovníka a právníka

Na základě existujícího a bezpečně fungujícího systému podpory bylo potřeba zpracovat právně fundovaný návrh soudu podepřený dobrou právní argumentací (viz kap. 2.2.). Soudy by sice v tomto typu řízení měly postupovat z vlastní iniciativy (řídí se „vyšetřovacím“ principem) a kvalita návrhu by tedy neměla být pro výsledek řízení určující. Naše zkušenosti však jednoznačně ukázaly opak. V některých případech zahájil poskytovatel služby nebo rodina řízení bez naší spolupráce a věc směřovala zjevně k fiasku. Poté, co se obrátili k nám o pomoc a společně jsme dodali soudu solidní právní i věcnou argumentaci, průběh řízení se zcela otočil.

5.1.3 Odvolání

Odvolání k soudům vyšší instance mělo v některých případech pro dosažení vytčeného cíle rovněž zásadní význam. Ukázalo se, že soudy nebyly nepřekonatelnou překážkou, pokud byl člověk ochoten a schopen věc dotáhnout do konce – ve dvou případech to trvalo téměř čtyři roky. To záviselo zejména na tom, zda měl ve svém okolí podporu a zda mu to umožnil zdravotní stav. I pan E. L., jehož případ je popsán v předchozí kapitole, se nakonec svéprávnosti domohl v novém řízení po účinnosti nového občanského zákoníku (již „jen“ s jedním odvoláním ke krajskému soudu). Ve dvou případech jsme uspěli až po dovolání k Nejvyššímu soudu.

| 23

5.2 Faktory neúspěchu

Za neúspěch považujeme nejen přímou prohru v soudních řízeních, ale především příčiny prohry – nevyužití možností zlepšit právní postavení lidí, ačkoli z faktického i právního hlediska to bylo možné. V tomto směru jsme identifikovali následující faktory:

5.2.1 Nedostatek podpory a přizpůsobení postoje člověka názoru nejbližšího okolí, které s jeho úsilím nesouhlasí

V kazuistikách v kap. 4.3 je možné vysledovat zřetelné **přizpůsobení postoje člověka k řešení vlastní situace názoru rodiny, opatrovníka anebo využívané pobytové služby.**

Lidem v jejich rozhodnutí mnohdy chyběla podpora nebo se setkávali až s otevřeným nesouhlasem ze strany blízkých anebo důležitých lidí. Např. stálý opatrovník paní K. R. nechtěl v dalších krocích (dovolání k Nejvyššímu soudu) pokračovat a přijal soudní rozhodnutí za odpovídající. Paní K. R. se rozhodla nepokračovat, protože měla pocit, že bez podpory opatrovníka nemá šanci na úspěch. Veřejný opatrovník paní N. I. jí její původní záměr vrátit svéprávnost rozmluvil. Názor pracovníků ústavu se postupně ustálil na pozici „nemá to cenu, nic to nezlepší“ a pan C. K. přestal usilovat o významnější

redukci omezené svéprávnosti. Paní I. R. během soudního jednání ustupovala názoru své matky a opatrovnice v jedné osobě, protože další prosazování změn by se neobešlo bez konfliktu s ní. Paní K. V. neměla ve svém okolí žádnou podporu pro dosažení méně omezujícího opatření. S panem N. T. se pracovníci ústavu dohodli, že nebudou pokračovat odvoláním v situaci, kdy jeho opatrovník začal platit služby a soud rozhodl o neplatnosti jeho výpovědi ze služby. Pan N. A. nechtěl jít otevřeně proti vůli opatrovnice, která je jeho jedinou příbuznou, a proto se rozhodl nevyužít možnosti odvolat se.

Přizpůsobení postoje člověka nejbližšímu okolí je pochopitelné. Konflikt, který by byl důsledkem setrvání na původním záměru, by mohl založit dlouhodobý konflikt s těmito osobami, nebo dokonce připravit člověka o klíčové vztahy anebo o pomoc v každodenním životě.

Jak určující pro cíle klientů může být atmosféra v pobytovém zařízení, ukazuje rozdílná zkušenost ze spolupráce s tradičním ústavním zařízením a s progresivně zaměřenou pobytovou službou (viz kap. 2.4). V prvních dvou letech sledovaného období (tedy v době před účinností nového občanského zákoníku) byl pro obyvatele DZR typický zájem pouze o částečné navrácení svéprávnosti. Podle záznamů ve zprávě z projektu nebyly v DZR „splněny předpoklady pro usilování o plné vrácení podle § 29. Obecně se hůře dokazuje kvalita podpory i díky horší spolupráci, resp. malé (limitně se blížíci nule) aktivitě zařízení“ (Strnad, Kořínková, & Johnová, 2011). Ve stejném období obyvatelé DOZP a CHB žádali – s podporou těchto služeb – o navrácení svéprávnosti s ustanovením opatrovníka bez omezení svéprávnosti.

| 24

Bohužel typickým příkladem situace mnoha lidí je situace pana N. A., který čelil striktně odmítavému postoji jediné příbuzné a opatrovnice, přičemž ani DZR mu neposkytovalo žádnou podporu v jeho snaze o vrácení svéprávnosti, jejímž smyslem pro něj bylo, aby mohl uskutečnit své jediné přání – vrátit se do města, kde strávil celý svůj život před hospitalizací. V malé odloučené obci chyběly také příležitosti pro nové přirozené vazby, které by pan N. A. a další obyvatelé DZR mohli využít jako podporu při rozhodování a právním jednání. Pan N. A. a další lidé jsou tak lapeni v bezvýchodné situaci. Nemají podporu ani ve snaze o vrácení svéprávnosti, ani podporu potřebnou pro nezávislý život.

5.2.2 **Omezení faktické možnosti rozhodovat se a právně jednat, vyčlenění z běžného prostředí**

Vedle obavy ze ztráty sociálních vazeb anebo podpory v každodenním životě figuroval v rozhodnutích lidí nepokračovat v řízení (např. nevyužít možnost odvolání) i další motiv – příliš malý nebo žádný praktický přínos plynoucí z vrácení svéprávnosti. Pan C. K. žijící v malé obci, bez možnosti aktivit mimo areál pobytové služby a bez perspektivy návratu do města, odkud pocházel, dospěl k závěru „nemá to smysl, v mém životě to stejně nic nezmění“. Paní N. I. z jiného zařízení si uvědomila, že nabytí svéprávnosti by neznamenal, že bude mít k dispozici víc peněz, a tak přestala usilovat o zlepšení svého právního postavení. Podobně jako tyto dva lidé uvažovalo mnoho dalších lidí žijících v obou pobytových zařízeních spolupracujících v rámci projektu *Kvalita života jako cíl*.

V těchto případech stres a nepohodlí spojené se soudním řízením nevyvážily praktický přínos plynoucí z částečného nebo plného vrácení svéprávnosti.

5.2.3 **Stres ze soudního řízení**

S jedinou výjimkou soudní řízení představovalo pro všechny naše klienty značný stres. Někdy po celé řízení, někdy jen v počátečních fázích, pokud lidé udělali s řízením dobrou zkušenost. Stres doléhal vždy

i na jejich blízké, i podporující poskytovatele sociálních služeb. Stres byl způsoben již samotným faktem, že lidé musí k soudu, kde si připadají zkoušení, nevědí, co mají očekávat, s jakým přístupem zúčastněných osob (soudci, státní zástupci, znalci, svědci, opatrovníci, soudem ustanovení advokáti, atd.) se setkají.

Některé situace byly objektivně velmi nepříjemné, nebo dokonce i nedůstojné (viz např. kap. 4.2). Pokud řízení trvalo dlouho, zejm. kvůli odvoláním, a docházelo k opakovaným ústním jednáním, neúměrný stres přinesl i zdravotní problémy. To se stalo panu E. L., který měl k dispozici podporu při rozhodování a právním jednání, i podporu pro své rozhodnutí svéprávnost si před soudem uhájit. Přesto se spolu s rodinou po 27 měsících a dvou odvoláních rozhodli již nepodávat dovolání k Nejvyššímu soudu. Vrácení svéprávnosti se nakonec domohl v dalším soudním řízení, které bylo zahájeno jako přezkumné v kontextu nového občanského zákoníku, trvalo „jen“ 11 měsíců a vyžadovalo pouze 1 odvolání ke krajskému soudu.

Stres ze soudního řízení v kombinaci s nedostatečnou podporou okolí byl významným faktorem, proč lidé min. ve 3 dalších případech rezignovali na pokračování v řízení.

6 Závěry

| 25

6.1 *Náš postup se nám osvědčil*

Podle průběhu, výsledků a celkové úspěšnosti jednotlivých řízení máme za to, že naše pojetí individuální pomoci lidem v jejich úsilí o vrácení nebo zachování svéprávnosti se osvědčuje. Kombinace právní podpory a sociální práce umožňuje využití nových podpůrných opatření, zavedených novým občanským zákoníkem, opřených o uspořádaný systém podpory, který odpovídá situaci a potřebám konkrétního člověka.

6.2 *Systémové překážky*

Kromě zjištění, předložených a diskutovaných v předchozích kapitolách, jsme také narazili na několik obecnějších problémů či okolností, které významně ovlivňují reálnou možnost lidí využít své právo na plnou svéprávnost (tedy právo přijímat a realizovat rozhodnutí s právními důsledky). Tyto okolnosti se vyskytují jak ve fázi udržení či znovu získání svéprávnosti, tak ve fázi přijímání rozhodnutí a jejich naplňování.

Pro úspěch našeho přístupu, založeného na respektu ke všem právům, vůli a přáním člověka, na úmluvě a novém občanském zákoníku, je nezbytné, aby lidem byla dostupná podpora, kterou ve svém životě potřebují, a to jak v oblasti rozhodování a právního jednání, aby mohli učinit dobré rozhodnutí, tak i v dalších oblastech, aby mohli své rozhodnutí realizovat. Pro úspěšnou realizaci svých rozhodnutí potřebují dále, aby společenské prostředí, zejména běžné služby poskytované veřejnosti, byly pro ně skutečně přístupné a dostupné, tedy využitelné.

6.2.1 *Dostupnost podpory pro rozhodování a pro využití nástrojů v občanském zákoníku*

V průběhu analyzovaných soudních řízení jsme se setkali s tím, že lidé žijící v tradičních ústavních zařízeních nemívají k dispozici dobrou podporu při rozhodování. To může být do určité míry dáno i tím, že

možnosti realizovat svá rozhodnutí mohou být v intencích ústavní služby značně limitované, takže rozhodování o těch nejdůležitějších věcech (kde, s kým a jak chci žít) vlastně nemá smysl. Profesionální podpora poskytovaná v institucionálním prostředí také někdy rozhodovací kompetence člověka spíše nahrazuje, než aby přispívala k jejich cílevědomému udržování a rozvoji. Obdobným okolnostem však může člověk čelit, i pokud žije v domácím prostředí.

Pokud lidé žijí dlouhodobě v pobytové službě, obvykle také nemají k dispozici žádné zdroje přirozené podpory, tedy vztahy s blízkými lidmi založené na vzájemné důvěře. Tím se radikálně zužuje také výběr využitelných právních nástrojů podpory, které nabízí nový občanský zákoník. Nová opatření, založená na plné svéprávnosti, totiž počítají s využitím blízkých osob pro podporu při právním jednání a se zapojením většího množství těchto osob než jen jediné, jako je tomu u opatrovnickví. Zapojení více osob je totiž významnou pojistkou proti zneužití. Zastoupení členem domácnosti připadá v úvahu jen pro příbuzné a osoby žijící ve společné domácnosti. Smlouva o nápomoci je také koncipována pro blízké osoby, i když není vyloučeno, aby ji uzavřel např. i veřejný opatrovník. S takovým případem jsme se však zatím nesetkali. Pokud nejsou k dispozici blízké osoby, lidem pak zbývá jediná možnost – opatrovnickví bez omezení svéprávnosti vykonávané veřejným opatrovníkem. Setkali jsme se však s tím, že veřejný opatrovník měl obavu přijmout opatrovnickví, pokud nemá „moc“ nad člověkem, jako když je člověk omezen ve svéprávnosti.

| 26

Pro řešení situace nedostatku podpory při právním jednání je podle nás potřeba, aby byla ukončena stále trvající systémová segregace a izolace lidí formou pobytových služeb, které často vytrhují lidi z jejich přirozeného prostředí a zpřetrhají jejich přirozené vazby. Dále aby se sociální práce zaměřovala na podporu lidí při udržování a rozvíjení přirozených vztahů. A nakonec také aby byl podpořen vznik subjektů, které mohou být zdrojem podpory pro osoby, které aktuálně nemají blízké vztahy potřebné pro využití nových opatření v občanském zákoníku, jako je tomu leckde v zahraničí. Jde o dobrovolné organizace, jejichž služby jsou placené z veřejných prostředků, aby zajistily podpůrce pro smlouvu o nápomoci nebo opatrovnickví bez omezení svéprávnosti.

6.2.2 *Příležitosti a podpora pro realizaci rozhodnutí a právních jednání*

Přirozená nebo profesionální podpora musí být k dispozici nejen pro to, aby člověk rozhodnutí učinil, ale také pro to, aby jej mohl uskutečnit. Pokud se tedy např. člověk rozhodne, že by chtěl odejít z pobytové služby do vlastního bydlení v místě, odkud pochází, potřebuje mít k dispozici podporu v těch oblastech života, kde jí potřebuje, a to v místě bydliště, které si zvolil. Také to znamená, že má možnost získat vhodné bydlení a že jeho příjmy (např. invalidní důchod) odpovídají běžným životním potřebám, jak deklaruje Listina základních práv a svobod.³¹

Podle našich zkušeností však často právě tyto podmínky splněny nejsou. Nejsou dostupné odpovídající terénní služby (zejm. podpora samostatného bydlení nebo asistence), nebo lidé nemají dostatek prostředků na bydlení a obvyklé životní náklady. I novela zákona o sociálních službách již rozpoznala fakt,

---

³¹ Viz čl. 26 (3): Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; Čl. 30 (1): Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.

že uživatelé projevují „nesouhlas s poskytováním pobytové sociální služby“. Řešením této situace však není nová kompetence soudů tímto faktem se zabývat, ale jediné zajistit lidem reálné alternativy. Problém poskytovatele pobytové služby, opatrovníka i soudu, jak se postavit k jasně projevené vůli člověka nežít v pobytové službě, pak ani nevznikne, nebo bude velice jednoduché jej vyřešit, bez účasti soudů a zbytečných nákladů s tím spojených.

Absence praktické možnosti završit rozhodnutí právním jednáním směřujícím k jeho naplnění oslabuje chuť a vůli samotného člověka i jeho okolí usilovat o znovuzískání či udržení svéprávnosti. Nakonec se ztrácí i motivace k rozhodování samotnému, i k poskytování podpory při něm. Neboť toto usilování má pro člověka význam, jen pokud mu nabízí praktický dopad na změnu jeho poměrů a posílení jeho vlivu na správu vlastních záležitostí. Zde se jasně ukazuje provázanost práva rozhodovat o svém životě (čl. 12 Úmluvy) s právem na nezávislý život a začlenění do společnosti (čl. 19 Úmluvy), vzájemná podmíněnost naplnění těchto ustanovení v praxi.

6.2.3 *Postoje společnosti*

Významnou překážkou při hledání řešení v jednotlivých případech mohou být i „pouhé“ postoje ve společnosti. S rigidními postoji se lze setkat u všech zainteresovaných stran – poskytovatelů služeb, úřadů, rodin i soudů. Bez změny postojů ve společnosti budou i nadále lidé zůstat bez podpory a s omezenou svéprávností.

| 27

7 *Poděkování*

Za poznatky uvedené v tomto dokumentu vděčíme zejména lidem s osobní zkušeností s omezením svéprávnosti anebo s využíváním podpory při rozhodování a právním jednání. Bez spolupráce s nimi a také s jejich blízkými bychom na nic nepřišli. Neméně důležitá pro nás byla spolupráce s mnoha komunitně zaměřenými sociálními službami, které jsou vyjmenovány v kapitole 2.4.

Kolegyním ze *Společnosti pro podporu lidí s mentálním postižením* děkujeme za možnost konzultovat postupy v sociální i v právní oblasti.

Poděkování patří také dárcům uvedeným v kapitole 1, zejména nadaci *Open Society Fund*, která poskytovala nejen finanční prostředky, ale také příležitosti pro výměnu zkušeností s realizátory podobně zaměřených projektů z celého světa.

Za metodickou pomoc při sestavení zprávy a víc jak sto padesát komentářů a připomínek děkujeme Davidovi Kocmanovi.

8 *Literatura*

O'Brien, C., & O'Brien, J. (2011). *Kořeny plánování zaměřeného na člověka*. Získáno 19. květen 2012, z www.kvalitavpraxi.cz: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/013/001593.pdf>

Sanderson, H., & Goodwin, G. (2010). *Myšlení zaměřené na člověka*. Získáno 28. březem 2017, z <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/archive/015/001829.pdf?seek=1293016487>

Strnad, J., Kořínková, D., & Johnová, M. (2011). *Závěrečná zpráva z projektu QoL: Způsobilost k právním úkonům*. Praha: Quip - Společnost pro změnu.

Thompson, J., Bryant, B., Campbell, E., Craig, E., Hughes, C., Rotholz, D., a další. (2004). *Supports Intensity Scale. User manual*. Washington DD: American Association on Mental Retardation.

9 Příloha 1 - Přehledem všech případů zahrnutých do analýzy

Iniciály člověka	Kraj	Rok zahájení	Cíl 1: svéprávnost	Cíl 2: méně omezující opatření	Cíl 3: jiné	Počet odvolání + dovolání	Výsledek	počet měsíců
E. L. II	OI	2016	Vrácení	zastoupení členem dom.		1	Úspěch	11
J. D. II	HMP	2016		Opatrovnictví		0	Úspěch	4
C. T.	SK	2015	Vrácení	Nápomoc		0	Úspěch	6
P. V.	SK	2015	Vrácení	Nápomoc		0	Úspěch	4
B. M.	ÚK	2015	Vrácení	Nápomoc		0	Úspěch	10
K. V.	HMP	2015	Vrácení			0	Neúspěch	N
M. T.	SK	2014	Vrácení	Nápomoc		1	Úspěch	11
P. K.	SK	2014	Vrácení	Nápomoc	Opatrovnictví	0	Úspěch	11
P. G.	SK	2014	Vrácení	Nápomoc		0	Úspěch	7
N. A.	SK	2014	Vrácení		Řešení konfliktu s opatrovníkem	0	Kompromis	N
I. R.	HMP	2014	Vrácení	Nápomoc		0	Neúspěch	N

J. H.	HMP	2014	Odvracení omezení	Opatrovnictví		0	Neúspěch	8
J. K.	JČ	2013	Odvracení omezení	Nápomoc	pomoc při uplatnění neodpovědnosti za přešupek	0	Úspěch	9
N. I.	SK	2013	Vrácení	Opatrovnictví		0	Neúspěch	N
N. S.	HMP	2012	Odvracení omezení	Opatrovnictví		0	Úspěch	5
J. D.	SK	2012	Vrácení	Opatrovnictví		2	Úspěch	30
A. V.	HMP	2012	Vrácení	Předběžné prohlášení		0	Úspěch	27
D. D.	OI	2012	Odvracení omezení			0	Úspěch	11
H. K.	SK	2012	Vrácení	Opatrovnictví		0	Úspěch	21
J. K. II	SK	2012	Vrácení	Opatrovnictví		0	Úspěch	20
M. V.	SK	2012	Vrácení	Opatrovnictví		2	Úspěch	28
N. T.	SK	2012			Zamezit zneužívání opatrovníkem, změna	1	kompromis	12

					op.			
M. K.	SK	2011	Vrácení	Opatrovnictví		2	Úspěch	34
V. V.	SK	2011	Vrácení	Opatrovnictví		2+1	Úspěch	46
L. K.	SK	2011	Částečné vrácení			0	Úspěch	15
K. R.	SK	2011	Vrácení	Opatrovnictví		1	Neúspěch	21
C. K.	SK	2011	Částečné vrácení			0	Neúspěch	N
N. T. II	SK	2011	Částečné vrácení			0	Kompromis	8
R. H.	KV	2010	Vrácení	Opatrovnictví		2+1	Úspěch	46
Š. T.	KV	2010	Vrácení			0	Úspěch	8
J. H. II	SK	2010	Částečné vrácení			0	Úspěch	6
A. M.	SK	2010			Změna opatrovníka	0	Úspěch	N
E. L.	OI	2009	Odvrácení omezení	Opatrovnictví		2	Neúspěch	27

10 Příloha 2 – Nové právní nástroje použité v jednotlivých případech

Nový občanský zákoník zavedl nová opatření³², která mají sloužit lidem v případě snížení schopnosti rozhodovat se a právně jednat. Jsou to opatření, která neomezují člověka v jeho svéprávnosti. Tyto nástroje používáme při praktickém řešení případů, ať již samostatně nebo v různých kombinacích.

10.1 Předběžné prohlášení

Předběžné prohlášení³³ je opatření preventivní. Jde o závazný projev vůle člověka učiněný předem pro případ, kdy by nebyl schopen spravovat vlastní záležitosti v důsledku své nezpůsobilosti právně jednat.

Mohou ho využít jednak lidé např. s duševním onemocněním nebo s některým druhem progresivní demence, kteří jsou si vědomi, že u nich v důsledku onemocnění může nastat situace nezpůsobilosti k právnímu jednání. Předběžné opatření je ale jinak určeno nejširší veřejnosti a v zahraničí je běžně využíváno. Umožňuje uspořádat si své záležitosti předem pro případ, že se dostane do obdobné situace např. v důsledku úrazu, mozkové příhody, apod. Předběžné prohlášení může člověk učinit o tom, jakým způsobem či kým má být spravován jeho majetek a záležitosti, případně kdo má být ustanoven jeho opatrovníkem.

Předběžné prohlášení musí být učiněno buď před notářem (formou veřejné listiny), nebo před dvěma svědky (formou soukromé listiny) i s uplatněním zvoleného způsobu dorozumívání³⁴. Prohlášení o určení opatrovníka sepsaná ve formě notářského zápisu jsou zanesena do seznamu, vedeného Notářskou komorou. Při rozhodování o určení opatrovníka soud povinně zjišťuje, zda v seznamu takové prohlášení je.³⁵

| 32

Pokud je forma dodržena, je projevená vůle pro příslušné rozhodování závazná. Jde-li o ustanovení opatrovníka, soud osloví označenou osobu, v jiných záležitostech rozhoduje, zda byly splněny případné prohlášením dané podmínky. Jen pokud při zásadní změně okolností oproti situaci, kdy člověk prohlášení učinil a hrozila mu závažná újma, soud je oprávněn prohlášení změnit nebo zrušit. Pokud není důvod pochybovat o vůli jednatelce, přihlédne soud naopak i k jinak neplatnému prohlášení či jeho odvolání³⁶.

Smyslem i tohoto nového opatření je garantovat lidem možnost rozhodovat o svém životě a zároveň zajistit bezpečí v souvislosti s jejich právním jednáním i v situaci, kdy už nejsou schopni právně jednat.

10.2 Nápomoc při rozhodování

Mezi opatřeními při narušení schopnosti člověka právně jednat je nápomoc při rozhodování³⁷ principiálně nová. Jde o smlouvu, uzavíranou podporovaným s jedním či více podpůrci.

³² Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále OZ), §§ 38 - 54

³³ OZ, §§ 38 - 44

³⁴ OZ, §§ 39 a 40

³⁵ Zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále ZZŘS), § 47

³⁶ OZ, §§ 43 a 44

³⁷ OZ, §§ 45 - 48

Podporovaným je člověk, kterému duševní porucha působí obtíže při rozhodování, aniž by bylo třeba omezovat jeho svéprávnost. Podpůrce se ve smlouvě zavazuje pomáhat podporovanému v jeho rozhodování a právními radami, opatřením informací. Zjednodušeně lze říct, že nadále jedná člověk s duševní poruchou sám, ale jelikož je do jeho rozhodování dohodnutým způsobem zapojen podpůrce, není důvod jeho jednání a priori pokládat za neplatné (omezit svéprávnost). Podpůrce je vlastně svého druhu „kompenzační pomůckou“ podporovaného.

Smlouva může podrobněji popsat okolnosti a způsob poskytování podpory, tak aby odpovídal situaci a domluvě konkrétního člověka a jeho podpůrce. To je zvláště důležité, je-li podpůrců více. Větší počet podpůrců má na druhé straně velkou výhodu ve vzájemné zastupitelnosti a také možnosti vzájemné kontroly. Z výkonu funkce podpůrce, na rozdíl od opatrovnictví, není vyloučen ani poskytovatel sociálních služeb. Takové řešení není optimální, ale při pluralitě podpůrců lze smluvně vyloučit potenciální konflikt zájmu v některých situacích³⁸ a lze pak tento institut použít i v situaci, kdy člověku chybí přirozené sociální vazby.

Podpůrce získává dvě velice důležitá oprávnění. V první řadě je to právo být přítomen při samotném právním jednání, pokud s tím podporovaný souhlasí. Jeho přítomnost tedy není povinností, ale při souhlasu podporovaného na ní může trvat i proti případné vůli druhé strany (např. lékaře, banky, úředníka...).

| 33

Druhým klíčovým prvkem ochrany je právo dovolávat se u soudu neplatnosti právního jednání podporovaného. Pokud si tedy podporovaný způsobí újmu právním jednáním bez smlouvou předpokládaného zapojení podpůrce nebo v rozporu s jeho radou, může žádat soud, aby jednání prohlásil za neplatné z některého z obecných důvodů neplatnosti³⁹.

Smlouva nabývá účinnosti schválením soudu a ukončení podpory rovněž nastává až s vědomím soudu, tedy odvoláním podpůrce⁴⁰.

10.3 Zastoupení členem domácnosti

Zastoupení členem domácnosti⁴¹ je formou zastoupení, vyhrazenou blízkým osobám⁴² v situaci, kdy duševní porucha brání dospělému samostatně právně jednat v běžných záležitostech.

Oproti opatrovnictví je zastoupení členem domácnosti užší a je na druhé straně schvalováno v jednodušším řízení. Soud, který rozhoduje o schválení na návrh, je vždy povinen vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor zastoupeného, a má k tomu využít způsob komunikaci, který si posuzovaný zvolil. Posuzovaný má právo zastoupení odmítnout a postačí k tomu schopnost projevit takové přání.

³⁸ Např. sjednávání smlouvy o poskytování sociální služby

³⁹ Může se jednat o neplatnost z důvodu jednání v duševní poruše, lichvu apod. Viz OZ, §§ 580 a násl. Nejčastějším důvodem bude jednání v duševní poruše, jejíž přítomnost se zjišťuje při schvalování smlouvy o nápomoci.

⁴⁰ Ať již je odvoláván na návrh podporovaného, vlastní návrh nebo z iniciativy soudu v případě selhání.

⁴¹ OZ, §§ 49-54

⁴² OZ, § 49

Rozsah zastoupení je omezen okruhem běžných záležitostí. Zástupce k jejich obstarání může disponovat v potřebném rozsahu, má však velmi omezenou možnost disponovat s prostředky na účtu. Co je obvyklou záležitostí záleží zejména na životních poměrech zastoupeného. Zástupci je výslovně odepřena možnost dát v zastoupení souhlas k zásahu do tělesné či duševní integrity zastoupeného s trvalými následky⁴³.

Zástupců může být více, což je zejména při správě běžných záležitostí velmi praktické. Tento institut tak slouží k nahrazení plné moci tam, kde by s ohledem na existující duševní poruchu mohly vznikat pochybnosti o její platnosti.

10.4 Opatrovnictví bez omezení svéprávnosti

Možnost ustanovení opatrovníka bez omezení svéprávnosti umožňoval už i předchozí občanský zákoník. Soudy mohly již před účinností nového občanského zákoníku rozhodovat v souladu s přijatou Úmluvou a pomoci tak odstranit jednu z překážek na cestě lidí s postižením k plnohodnotnému a spokojenému životu.

Opatrovník se v rozsahu, stanoveném rozhodnutím o jmenování, stává zástupcem svého opatrovance. To znamená, že ve vymezeném okruhu záležitostí jedná jménem a na účet svého opatrovance. Z jeho právního jednání tak vznikají práva a povinnosti přímo opatrovanci.

| 34

Občanský zákoník stanoví, že soud ustanoví člověka opatrovníka, pokud to vyžaduje jeho zájem nebo zájem veřejný a dává příkladný výčet hlavních důvodů. Mezi ně patří situace, kdy člověku jeho zdravotní stav působí potíže při správě svého jmění nebo hájení svých práv a situace, kdy soud omezil jeho svéprávnost.

K tomu, aby byl člověku opatrovník ustanoven, tedy musí existovat důvod v podobě nutnosti zastoupení člověka v určeném okruhu záležitostí. Omezení svéprávnosti je důležitým důvodem, ale pro ustanovení opatrovníka není nutné – naopak, zákon vychází z přednosti jmenování opatrovníka bez omezení svéprávnosti⁴⁴. Potřeba zajistit člověku nezbytné zastoupení je přitom daleko významnější a častější, než nutnost zakládat do budoucna neplatnost jednání člověka omezováním jeho svéprávnosti, která jeho situaci zpravidla nemůže nijak pozitivně ovlivnit.

Opatrovnictví jako institut tedy existuje jen jedno a také se uplatňují stejná pravidla pro jeho výkon, ať je svéprávnost opatrovance zachována, či omezena⁴⁵. Ustanovit opatrovníka bez omezení svéprávnosti může soud vždy i bez návrhu. Zvláštní pravidla, dále posilující vůli opatrovance a jeho kontrolu nad výkonem a trváním opatrovnictví se pak uplatňují tehdy, pokud je opatrovník ustanovován na jeho vlastní návrh a soud nezasahuje do jeho svéprávnosti⁴⁶.

---

⁴³ OZ, § 52 odst. 1. K takovému jednání nepostačí ani oprávnění opatrovníka, podléhalo by předchozímu schválení soudem.

⁴⁴ OZ, § 55 odst. a ZZŘS, § 39

⁴⁵ OZ, § 465 a následující

⁴⁶ OZ, § 469

10.5 Opatrovnická rada

Nový občanský zákoník zavádí možnost ustanovení opatrovnické rady⁴⁷ k vyšší ochraně práv a zájmů člověka zastupovaného opatrovníkem. Opatrovnickou radu mohou utvořit lidé z nejbližšího okolí zastoupeného, která má doplnit a vyvážit činnost opatrovníka. Zprůhledňuje činnost opatrovníka, umožňuje kontrolu jeho činnosti a poskytuje platformu, aby se při zastupování člověka uplatnil pohled většího počtu lidí. To umožňuje jednak lépe zohlednit různé zájmy zastoupeného, jednak předejít případné manipulaci, pro niž je vytvořen značný prostor, pokud člověka zastupuje jediná osoba s komplexními pravomocemi.

Opatrovník ze zákona nesmí bez souhlasu opatrovnické rady rozhodnout o některých důležitých věcech. Jde o změnu bydliště opatrovance, umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení, nebo např. o souhlas s léčbou, pokud se jedná o zákroky s možnými závažnými následky. Bez souhlasu opatrovnické rady nesmí opatrovník také naložit s majetkem opatrovance, jedná-li se o nabytí nebo zcizení majetku, přijetí nebo poskytnutí zápůjčky, úvěru nebo jistoty, a to v hodnotě převyšující zákonem stanovenou částku. Je-li to v zájmu opatrovance, může se opatrovnická rada usnést, jaká další rozhodnutí opatrovníka o záležitostech opatrovance podléhají jejímu souhlasu. Nelze-li opatrovnickou radu zřídit pro nezáměr dostatečného počtu blízkých osob nebo z jiných podobných důvodů, může soud rozhodnout, že působnost opatrovnické rady bude vykonávat jen jedna z nich.⁴⁸

---

⁴⁷ OZ, § 472 a násl.

⁴⁸ Srov. Dobrá praxe opatrovnictví a poskytování podpory při právních úkonech a při rozhodování, MPSV, 2013, Autorský kolektiv: Dana Kořínková, Milena Johnová, Radka Čebišová, Relá Chábová, Veronika Škopová

Praha | květen 2017

Quip | Karlínské nám. 12, 186 00 Praha 8

Tel.: +420 221 890 434 | info@kvalitavpraxi.cz | www.kvalitavpraxi.cz

